

**РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ХУДОЖНЬО-ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
КАФЕДРА ІВЕНТ-ІНДУСТРІЙ, КУЛЬТУРОЛОГІЇ
ТА МУЗЕЄЗНАВСТВА**

ІСТОРІЯ МУЗЕЙНОЇ СПРАВИ НА РІВНЕНЩИНІ

Кваліфікаційна робота
на здобуття першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Галузь знань – 02 «Культура і мистецтво»
Спеціальність – 027 «Музеєзнавство. Пам’яткознавство»

Виконала: здобувачка вищої освіти IV курсу
денної форми навчання

Глинянчук Інна

Науковий консультант:

доктор культурології, професор

Виткалов С.В.

Рецензент:

кандидат історичних наук, директор КЗ “РОКМ”

Самсонюк Т.М.

2022 рік

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1.ІСТОРИКО-ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПОЯВИ ТА РОЗВИТКУ МУЗЕЙНОЇ СПРАВИ НА РІВНЕНЩИНІ.....	11
1.1. Музейна справа Рівненщини як об’єкт наукових досліджень.....	11
1.2. Становлення та розвиток музейної справи на Рівненщині.....	25.
РОЗДІЛ 2.МУЗЕЇ РІВНЕНЩИНИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ.....	43
2.1. Нові тенденції в напрямках діяльності музеїв Рівненщини.....	43
2.2. Музейні фахівці Рівненщини.....	47
ВИСНОВКИ.....	74.
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ.....	76
ДОДАТКИ.....	

ВСТУП

Актуальність дослідження. Музеї у сучасному суспільстві розглядаються як невід’ємна складова його соціокультурного простору. Розвиток музейної галузі всебічно сприяє духовному вдосконаленню суспільства, утвердженню його гуманістичних цінностей, інтеграції національної спадщини у культуру світового співтовариства. Діяльність музеїв, багатофункціональний соціокультурний механізм спрямований на збереження історико-культурної спадщини, дослідження музейних пам’яток, разом із тим проводить значну науково-просвітницьку діяльність, здійснює експозиційну роботу.

Музейна практика передбачає широкі контакти з громадськістю, і комунікативна функція набуває особливої ваги у взаємозв’язках музею та суспільства. Поряд із традиційними формами музейної комунікації, такими як експозиційно-виставкова, просвітницько-освітня, видавнича, в умовах інформаційно-технологічного розвитку з’являються сучасні способи взаємодії музею і суспільства, спрямовані на розширення сфери впливу закладів культури серед громадськості.

Музейні заклади є унікальним результатом історико-культурних досягнень цивілізаційного розвитку, що виконують специфічні, притаманні лише ним, завдання: збирати, зберігати, досліджувати та експонувати матеріальні і духовні надбання – реальні автентичні та оригінальні об’єкти людської діяльності. Саме музеї створюють можливість прямого контакту з першоджерелами знань та інформації на відміну від інших засобів масової комунікації, що і є їхньою виключною особливістю та неповторністю. Тому проведення музейних наукових досліджень головною метою ставить розкриття змісту музейного зібрання і його значення для суспільства.

Оскільки музей є багатофункціональним закладом, то і його наукові дослідження мають комплексний та різнобічний характер. Тут, в галузі

музейної діяльності слід також принципово розрізнити дослідження та наукову діяльність, яку проводить установа.

Актуальність дослідження зумовлена сучасними тенденціями в діяльності музейних закладів Рівненщини, що визначаються потребами суспільства. Саме музеї є скарбницею історичної та культурної спадщини, а музейні експонати – носіями безцінної інформації про історію та культуру краю. Стан сучасного соціуму як в Україні, так і світі, все частіше дозволяє говорити про нашу епоху як про поворотний момент в історії. У зв'язку з цим виникає необхідність пошуку нових орієнтирів, напрямів розвитку і установ культури, що забезпечують її функціонування. Одним із шляхів вирішення цього завдання може служити створення музеїв нового типу, які виконують не лише традиційну функцію, але є науковими й духовними центрами, музеїв, які пропонують нове бачення, нове осмислення тієї чи іншої проблеми, музеїв, які розвивають нову тему.

Культурна спадщина є найпотужнішою складовою формування української ідентичності поряд із мовою, територією, економічним життям і спільністю історичної долі, що може стати важливим чинником національної консолідації, сприяти суспільному розвитку. У цьому контексті особливу роль покликані відіграти музеї шляхом здійснення ними своєї соціальної функції документування процесів і явищ, що відбуваються в суспільстві і природі.

Функція документування передбачає цілеспрямоване відображення у музейній збірці за допомогою музейних предметів тих процесів і явищ, що їх музей вивчає відповідно до свого профілю і місця в музейній мережі. Музей як соціальний продукт є результатом цілеспрямованої, систематичної, творчої пошуково-дослідницької, збиральницької, фондової, експозиційної роботи.

Мета і зміст поставлених завдань. Метою даної дипломної роботи є Рівненське історичне музеєзнавство, що пройшло тривалий та тернистий шлях свого становлення і розвитку, відображаючи крізь призму дослідження

свого регіону всі події й трагічні сторінки життя народу, зазнаючи цензурних утисків, а його діячі – переслідувань і репресій від політичних режимів, що панували упродовж років у цьому регіоні.

Краєзнавчий рух, як виразник українського національного відродження, започаткувався і розвинувся ще у XIX столітті. В його складі сформувався важливий науково-дослідний напрям, завдячуючи якому музеєзнавство сформувалося в окрему галузь.

Становлення музеєзнавства Рівненщини відбулося, як відомо, у другій половині XIX – початку XX століть. Неоціненним є внесок у вивчення історії цього краю представників історичної школи В. Антоновича. Висвітлені окремі проблеми давньої історії Волині і М. Грушевським. Культуру та побут населення Волині досліджував свого часу М. Чубинський. Тобто їх праці складають теоретичне підґрунтя для подальшого формування вже професійної діяльності цієї установи.

Вартісним є й науковий доробок російських та польських дослідників XIX століття, серед яких М. Батюшков, М. Орлович та ін.

Виходячи з поставленої мети в даній дипломній роботі, до виконання впливають наступні завдання:

- охарактеризувати сутність музейної справи на Рівненщині як об'єкту наукових досліджень;
- проаналізувати процес становлення та розвитку музейної справи;
- висвітлити нові тенденції, помітні в напрямках діяльності сучасних музеїв краю;
- розглянути діяльність найбільш відомих музейних фахівців Рівненщини.

Об'єкт дослідження – особливості розвитку та функціонування музейної справи на території Рівненщини.

Предмет дослідження – характеристика основних складових історичного процесу становлення музейної справи на території Рівненщини та основні складові сучасного стану функціонування музейної справи.

Огляд використаної літератури. Дане питання є предметом наукового зацікавлення багатьох дослідників. Обмежуючи власний науковий пошук лише регіональними дослідниками, слід згадати праці, у яких аналізується сутність музейної мережі регіону, її становлення в умовах різних політичних систем, виявлення різних форм діяльності, зокрема й науково-дослідної (Т. Пономарьова, О. Булига, П. Савчук, Г. Данильчук, О. Юрчук) та експозиційної (В. Луц, О. Морозова, О. Юрчук, А. Обарчук, Л. Шлапак), а також ролі музейних установ регіону у популяризації окремих складових його діяльності (Б. Столярчук, В. Доброчинська, В. Мушировський). Сюди можна віднести й низку наукових праць, зокрема й публіцистичних, С. Виткалова, у т. ч. і його окрему монографію [7].

Питання ролі і напрямів діяльності КЗ “РОКМ” обласної ради неодноразово у різноманітних аспектах аналізували і його співробітники А. Обарчук, Богдан і Олена Прищепи, В. Доброчинська, В. Мушировський та ін. Саме в їхніх розвідках виявлено найбільш характерні ознаки цього процесу, спираючись на потужний джерелознавчий матеріал.

У даній роботі використано й значний масив **джерельної бази**, представлений архівами ДАРО (Рівне) і ДАВО (Луцьк), у матеріалах яких зберегіється чимало інформації, на підставі якої можна розглянути обрану проблему максимально повно.

Однак це питання продовжує актуалізуватися й надалі у зв’язку зі змінами соціокультурної ситуації в країні та регіонах, зміною культурних пріоритетів, що й зумовляє актуальність подальшого наукового пошуку.

Методологія наукового пошуку. Сучасні дослідники з історичного музеєзнавства використовують загальнонаукові методи аналізу і синтезу історичного дослідження, спираючись на принципи науковості, об’єктивізму, всебічності. Однією із визначальних рис є використання першоджерел з історії краю.

Розширюючи предмет наукового аналізу, можна підкреслити, що у вивченні питань формування музеєзнавства як **наукової дисципліни** значний

внесок у різний час зробили діячі української культури, вчені – представники різноманітних галузей знань, робота яких пов'язана з музеями. Серед них художник І. Грабар, історик мистецтва М. Романов, педагог А. Бакушинський, історик М. Дружинін, мистецтвознавець Ф. Шмідт. Нариси історії та теорії музейної справи Ф. Шмідта, видані ще в 1919 р. у Харкові, є першою фундаментальною працею з цієї проблеми і не втрачають актуальності і сьогодні.

Питання музеєзнавства інтенсивно вивчались співробітниками НДІ музеєзнавства і охорони пам'яток (А. Михайлівська, В. Ігнатова, А. Закс, А. Разгон та ін.). У наш час цю роботу продовжують молоді фахівці в галузі музейної справи. Наприклад, О.І. Крук, вивчаючи розвиток музейної справи в Україні, розкриває особливості музейної справи, що формувалася з кінця ХІХ – до середини ХХ століття, а М. Ткаченко – проблеми функціонування музеїв у період Другої світової війни: проблеми зберігання й евакуації музейних цінностей у глиб країни, повернення їх на батьківщину. Питання теорії і практики музейництва в Україні досліджує Р. Маньковська. Оригінальний матеріал з окресленого напряму наявний і в регіональній періодиці та наукових збірниках регіону, науково-педагогічний склад ЗВО якого також бачить у музеї важливий і перспективний напрям дослідження.

У своїх працях вона досліджує діяльність і роль музеїв у першій половині ХХ століття, їх значення у суспільно-політичному житті держави та вплив ідеологічних настанов на формування музейних експозицій. Відомий дослідник цієї проблематики М. Рутинський у своїх працях, присвячених туризму, викладає основні засади загального й туристичного музеєзнавства, розкриває об'єктивно предметну сутність наукової дисципліни.

Однією з найпоширеніших тем окресленого вище дослідження стала проблема розвитку краєзнавчих музеїв у Західній Україні, які являли собою традиційні структури, сформовані у кожному районі області. У працях О. Хведася досліджуються музеєзнавчі джерела й матеріали музеїв Рівненської області, які допомагають краще зрозуміти особливості формування музеїв

цього регіону (більш детально це питання буде подано у розділі I цієї роботи). Але, на жаль, сьогодні мало хто займається музейною справою як науковою проблемою в регіоні; тому маємо чимало питань не лише з підготовкою фахівців у цій галузі, а й з відсутністю умов їх реалізації як фахівців.

Однак рівненські музеї XIX – початку XX ст. відіграли значну роль у становленні й розвитку багатьох напрямів наукових досліджень. Тому без опрацювання на сучасному рівні та узагальнення наукових здобутків музеїв у галузі музеєзнавства, історії, археології, українознавства, етнографії, природничих наук картина розвитку науки, у тому числі й університетської, названого періоду буде недостатньою. Допоможе вона і у виявленні новітніх тенденції розвитку галузі.

Дослідження нормативно-правової бази діяльності музеїв XIX – початку XX ст., фондової, науково-дослідної, експозиційної роботи, їх просвітницької місії має незаперечне прикладне значення для сучасного музеєзнавства, при формуванні музейної політики, визначенні перспективних напрямків розвитку музейної справи. Українськими науковцями досліджені лише певні аспекти функціонування музейної справи України XIX – початку XX ст. Хоча останнім часом ця справа просунулася значно вперед у зв'язку з активізацією діяльності відповідного НДІ, розвитком креативних індустрій як напрямом державної культурної політики, активним використанням музею і його колекцій у туристичних практиках тощо. Одним словом, перетворення музею на потужний центр духовної практики.

Повертаючись у минуле, слід зазначити, що значним є й науковий доробок істориків періоду Російської імперії, здійснений переважно в межах позитивістської парадигми. Тоді як підхід радянських істориків до висвітлення явищ культурного та наукового життя у Російській імперії, зокрема й музейництва, відштовхувався від апріорно негативного ставлення до цієї спадщини, принаймні у перші роки радянської влади та часто призводив до хибних висновків.

Тож зважаючи на ці фактори, об'єктивне, неупереджене вивчення розвитку українського музейництва XIX – першої третини XXI ст. на основі сучасних методологічних засад має важливе наукове та й практичне значення.

Методи дослідження. Для реалізації мети й завдань дослідження використовувалася сучасна наукова методологія, що базується на принципах: єдності початку дослідження й початку розвитку об'єкта, логічного й історичного, сходження від абстрактного до конкретного тощо.

В основу методології дослідження було покладено системний підхід, специфіка якого полягає у розкритті цілісності об'єкта і механізмів, що забезпечують його дослідження, у виділенні різноманітних типів зв'язків складного об'єкта й об'єднання їх у єдину теоретичну картину.

У роботі використовувались загальнонаукові методи пізнання соціальних процесів та явищ, використовуються спеціально-наукові методи: метод термінологічного аналізу, методи експертних оцінок: аналітичний (аналіз історичного процесу розвитку музейної справи на території Рівненщини та системний (аналіз комплексного механізму управління), метод порівняння тощо, на підставі чого стало можливим осмислення обраної для розгляду проблеми.

Матеріали даного дослідження мають певну *апробаційну базу*, втілену у виступах на практичних заняттях із професійно-орієнтованого блоку дисциплін ОП I (бакалаврського) рівня спеціальності 027 “Музеєзнавствою пам'яткознавство” на кафедрі івент-індустрій, культурології та музеєзнавства РДГУ, зокрема:

- **Глинянчук І.** Музейна справа на Рівненщині: до питання становлення. *Звітна наукова конференція професорсько-викладацького складу, аспірантів, докторантів та студентів РДГУ. За 2021 р., м. Рівне, 20 травня, 2022 р. Рівне: РДГУ, 2022. С. [91 с.]*.

Фрагменти матеріалів даного дослідження **опубліковано:**

- **Глинянчук І.** Музейна справа на Рівненщині: деякі сторінки історії. *Актуальні питання культурології: альм. наук. т-ва "Афіна"*. Вип. 21. Рівне : РДГУ, 2021. С. 45-52.

Структура роботи: Кваліфікаційна робота містить вступ, два розділи з підрозділами, висновки, список використаних джерел і літератури та додатки.

У Вступі розкрито актуальність теми, визначено необхідні складові, зокрема актуальність проблеми, здійснено короткий огляд використаної літератури, виявлено мету та завдання наукового пошуку, предмет та об'єкт дослідження, методологію, наукову новизну та практичну значимість дослідження тощо.

В Основній частині зібрано і осмислено матеріал, спрямований на розкриття обраної для розгляду проблеми, пов'язаної зі становленням музейної справи та мережі на Рівненщині. Наведено тут також й окремі персоналії, причетні до цієї сфери, побіжно охарактеризовано їхній творчий доробок; виявлено тенденції подальшого розгортання цієї складової галузі культури та висловлено пропозиції стосовно перетворення галузі у важливий сегмент сучасної культурної діяльності загалом.

У висновках підведено загальні підсумки стосовно організації даного дослідження, висловлено пропозиції, спрямовані на покращення культурної діяльності в галузі у найближчій перспективі.

Додатки розширюють уявлення про музейну мережу Рівненщини і дещо розвантажують текст.

Кваліфікаційна робота розміщена на 83 сторінці, з яких основного тексту 79 та налічує 33 посилань на бібліографічні джерела.

РОЗДІЛ 1. ІСТОРИКО-ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПОЯВИ ТА РОЗВИТКУ МУЗЕЙНОЇ СПРАВИ НА РІВНЕНЩИНІ.

1.1. Музейна справа Рівненщини як об'єкт наукових регіональних досліджень.

Музейна справа Рівненщини – помітна сфера культури, охопити яку під силу лише сукупності спеціальних сфер знання. Дослідження музейної справи в краї сьогодні ще не повністю оформилися в окрему наукову галузь, проте можна констатувати, що разом із зовнішніми проблемами, пов'язаними з типологією, документацією, технічним оснащенням музеїв, існують і дослідження, що намагаються проникнути вглиб феномена музейної експозиції. Науковці намагаються осмислити суть музею, ставлять перед собою завдання зрозуміти, що ж являє основу цього явища, чому з кожним роком зростає інтерес до нього, що змушує людину створювати експозицію і відвідувати її [1, с. 9]. Свідченням чого є безліч не лише монографічної літератури, статей, тез наукових доповідей, але й не менше літератури методичної, втіленої у навчальних посібниках, хрестоматіях тощо [9], [10]. Сюди зарахуємо й потужний блок нормативно-розпорядчої документації, у якій відтворено як специфіку організації цієї мережі, так і форм її діяльності, а також відносин із іншими структурами галузі.

Із документальних джерел відомо, що перший музей у м. Рівному почав діяти ще з 1906 р. як Волинський музей при сільськогосподарському товаристві. Спочатку він мав 4 відділи: археологічний, етнографічний, нумізматичний та природничий. У губернській газеті «Жизнь Волини» (Житомир) за 1910 р. та «Известиях императорской археологической комиссии» декілька раз згадані колекції медалей, монет, археологічних знахідок, що там зберігалися [31].

На базі зібраної колекції старовинних картин, гравюр, книг та рукописів дещо пізніше почав працювати ще один музейний відділ. В

«Ілюстрованому путівнику по Волині» (Луцьк, 1929 р.) відомого польського вченого М. Орловича також згадувався музей у м. Рівному, котрий діяв перед Першою світовою війною, фундатором якого був професор римського права В. Океаницький, який загинув 1918 р. [19, с. 130].

Зіставляючи погляди сучасних мислителів і деякі власні роздуми, в цій роботі спробуємо осмислити музейну справу як комплекс суспільної діяльності, яка охоплює практичну роботу як окремих музеїв, так і всієї музейної мережі, питання музейної політики й законодавства, науково-методичного і матеріально-технічного забезпечення, керівництва, підготовки та перепідготовки кадрів, міжнародних культурних зв'язків тощо.

Варто зазначити, що сьогодні в Україні (в регіоні) не так багато фахівців, які розглядають музеєзнавство Рівненщини як окрему науку. Причини цьому загальновідомі. Регіони лише стають предметом наукової рефлексії. Утім, цей процес уже розпочався і активно набирає обертів. Однак і в цьому процесі є чимало неточностей і проблем. Музейна справа і діяльність музеїв вивчаються переважно як один із напрямів краєзнавчої діяльності, що значно звужує дослідницьку проблематику. Адже сучасні музеї – це вже цілий світ, і не завжди вони відображають історію лише якогось певного краю чи регіону [24, с. 4], [31]. Хоча й сьогодні, і в цьому також є своя перевага, в регіоні як і Україні загалом, функціонує чимало музеїв із достатньо обмеженим колом колекцій. Утім, саме таке надзавдання йому ставив організатор чи група засновників.

У формування музеєзнавства як наукової дисципліни значний внесок зробили діячі української культури, вчені – представники різноманітних галузей знань, робота яких пов'язана з музеями. Серед них згадані уже художник І. Грабарь, історик мистецтва М. Романов, педагог А. Бакушинський, історик М. Дружинін, мистецтвознавець Ф.І. Шмідт. Питання музеєзнавства інтенсивно вивчались й співробітниками НДІ музеєзнавства і охорони пам'яток (А. Михайлівська, В. Ігнатова, А. Закс, А. Разгон та ін.).

У наш час цю роботу продовжують молоді фахівці в галузі музейної справи. Наприклад, місцеві музейщики О. Крук, вивчаючи розвиток музейної справи в Україні, розкриває особливості музейної справи, що формувалася з кінця XIX – до середини XX століття, а М. Ткаченко – проблеми функціонування музеїв у період Другої світової війни: проблеми зберігання й евакуації музейних цінностей у глиб країни, повернення їх на батьківщину [1, с. 8-9].

На початку 1920-х років, із приходом польського панування, у м. Рівному не було музею. Проте в середині 1920-х років місцеві ентузіасти та інтелігенція в місті організували подібний центр, в якому успішно функціонував природничий музей. На той час подібні музеї в Польщі були лише у Варшаві, Кракові та Львові.

У 1936 році в м. Рівному відкрився Економічний музей Уоррена. Ініціатором його створення є Люблінська торгова Палата. Цю ідею підтримала міська влада та деякі промислові підприємства. У його виставці також є деякі знахідки з попереднього Рівненського музею.

1940 рік можна вважати початком нинішнього краєзнавчого музею як самодостатньої форми на Рівненщині. У лютому того ж року на базі існуючого в місті історичного музею було створено краєзнавчий музей [31].

Питання теорії і практики музейництва в Україні досліджує Р. Маньковська. У своїх працях вона досліджує діяльність музеїв у першій половині XX століття, їх роль у суспільно-політичному житті держави та вплив ідеологічних настанов на формування музейних експозицій. Тому її праці складають відповідне методологічне підґрунтя цьому вивченню. М.Рутинський у своїх працях, присвячених краєзнавчому туризму, викладає основні засади загального й туристичного музеєзнавства, розкриває об'єктивнопредметну сутність наукової дисципліни. Однак однією з найпоширеніших тем дослідження того часу стала проблема розвитку краєзнавчих музеїв у Західній Україні [19, с. 130].

У працях О. Хведася досліджуються музеєзнавчі джерела й матеріали музеїв Рівненської області, які допомагають краще зрозуміти особливості формування музеїв цього регіону. Але, на жаль, сьогодні мало хто займається музейною справою як наукою, тому маємо, як уже наголошувалося, проблему не лише з підготовкою фахівців у цій галузі, а й з відсутністю умов їх реалізації як фахівців [24, с. 5].

З іншого боку, ґрунтовне дослідження краєзнавчої роботи на Рівненщині у 1920-1930-х роках неможливе без опрацювання архівних збірок України і Польщі, фондів музейних установ, бібліотечних закладів, публікацій документів і матеріалів, інших видів джерел.

Аналіз окремих корпусів документів, що стосуються взятої нами до розгляду проблеми, в останнє десятиліття поданий у статтях В. Добровичинської та О. Корецької. Однак жодна із зазначених робіт згаданих авторів не носить спеціального джерелознавчого характеру, а лише побіжно торкається характеристики тих чи інших архівних документів, що залучалися до розкриття порушеної авторами теми [1, с. 10].

За загальною інформаційною насиченістю, зокрема, рівнем та об'єктивністю відображення тих чи інших аспектів вищезгаданої теми джерела з неї можна поділити на наступні групи: архівні матеріали міністерств, воєводських органів правління, особистих фондів дослідників 1920 – 1930-х років; праці і спогади учасників історико-краєзнавчої та пам'яткоохоронної діяльності на Волині міжвоєнного періоду [31].

Якщо говорити про Державний архів Рівненської області, то найпомітніший масив матеріалів із досліджуваної теми зосереджений у фонді, пов'язаному з ім'ям Я. Гоффмана – визначного польського дослідника і шанувальника пам'яток історії та культури Волині. Так, звіти про діяльність гуманістичної комісії Волинського товариства приятелів наук за 1935-1937 роки, протоколи засідань його наукової ради, внутрішній статут музейно-бібліотечної комісії, плани лекцій з історії Волині, за яким члени Товариства читали лекції у різних державних установах і навчальних закладах,

дозволили чіткіше окреслити різносторонню діяльність, проведену Товариством на ниві історичного та етнографічного краєзнавства, у справі охорони місцевих пам'яток [19, с. 131]. Хоча у цьому ж фонді є й чимало іншої інформації стосовно стану справ із духовністю місцевого населення і ролі в цьому процесі певних організаційних структур та їх організаторів.

Ці архівні збірки дали також можливість прослідкувати внесок у вивчення Волині та охорону пам'яток багатьох представників польської науки та місцевих польських і українських краєзнавців. Це особливо стосується, власне, Я. Гоффмана, науковий доробок якого у дослідження Волині ще не знайшов дійсно ґрунтовного узагальнюючого висвітлення [25, с. 188].

Важливим видом джерельного матеріалу є праці та окремі спогади безпосередніх учасників історико-краєзнавчого руху і пам'ятокознавчої діяльності на території Волинського воєводства. До їх числа відносяться монографії та статті, авторами яких були А. Дублянський, Л. Маслов, М. Тучемський, О. Цинкаловський, А. Войніч, Я. Гоффман, М. Орловіч, Ю. Дуткевіч, А. Прусевіч, Я. Фітцке, С. Мацко, Ю. Нець, Т. Свещовський, В. Павловський, Т. Сулімірський, С. Томковіч, М. Валіцький, спогади, що їх залишили археолог О. Цинкаловський, реставратор пам'яток Волинського воєводства З. Ревський, один із керівників Волинського товариства краєзнавців і опіки над пам'ятками старовини Т. Гумінський [1, с. 11].

Тут аналізуються результати археологічних розкопок, дослідження місць розташування давніх культових споруд, збереження архітектурних пам'яток шляхом реконструктивних робіт, початки діяльності музеїв та науково-громадських товариств тощо. У працях та спогадах науковців і краєзнавців постійно проводиться думка про потребу вивчення минулого цього краю і культурної спадщини українського та польського народів, якою багата ця земля [9, с. 29].

Історія українського етнографічного музейництва багата на приклади самозреченої праці, цілковитої духовної відданості музейній справі.

Показовою щодо цього є діяльність етнографів та істориків-музезнавців Д. Яворницького, М. Сумцова, В. Бабенка, М. Біляшівського. Д. Щербаківського, І. Свенціцького та ін. Особливе місце у розвитку етнографічного музейництва на Волині посідає Василь Григорович Кравченко, який, володіючи неабияким практичним досвідом у царині народознавства, вдавався й до розробки теоретичних засад музейної та етнографічної діяльності. Результатами цієї роботи стали численні етнографічні програми, наукові розвідки у справі техніки та методики краєзнавчої роботи, а також розробка наукових принципів етнографічного музейництва [19, с. 132-133].

На початку 20-х рр. ХХ ст., після завершення війни та переходу до мирного будівництва, перед музейними установами України постала проблема розробки наукової концепції діяльності. Як всебічне обґрунтування цілей і задач створення, функціонування та розвитку музею, а також способів та засобів їх реалізації, наукова концепція вимагала фундаментальних знань із музейної справи, практичного досвіду роботи в музеї. Музейні осередки цього періоду здебільшого виникали без задалегідь розроблених та обґрунтованих програм [24, с. 7], відтак і результат їх діяльності був не високим.

Серед небагатьох винятків був і етнографічний відділ Волинського центрального музею, який очолював вище згаданий дослідник В. Г. Кравченко. Наведемо декілька переконливих аргументів стосовно результативності його праці.

У 1921 р. завідувачем етнографічного відділу укладена програма облаштування етнографічного музею, яка значною мірою відповідає й сучасному визначенню – розробка наукової концепції музею. Слід відзначити, що програма була розроблена на основі плану етнографічного музею імператора Олександра III в Петербурзі і перероблена для “збирання матеріалів в межах України” [9, с. 30]. І хоча згодом вона чимало разів перероблювалася, основа її залишалася.

Етнограф А. Дмитренко справедливо зазначила, що особливістю музейництва Рівненщини 1920-х рр. є створення широкої мережі сільських та районних музеїв, які розгортали дослідницьку діяльність переважно у галузі етнографії, маючи чимало позаштатних кореспондентів для цього. Таким чином, складена Василем Григоровичем програма з улаштування етнографічних музеїв мала вагоме прикладне значення, будучи своєрідною інструкцією для новостворених установ [19, с. 134].

Завідувач етновідділу Волинського науково-дослідного музею проводив серед населення краю значну популяризаторську роботу з метою розповсюдження ідеї утворення нових музейних закладів. У вересні 1922 р. в статті „До майбутніх молодих етнографів Волині” В. Г. Кравченко закликав свідомі сили суспільства брати участь “у дослідній роботі, у будівництві музею”. У 1924 р. на губсемінарі політосвітробітників Волині у м. Червоне ним були прочитані лекції про утворення музеїв при сільбуддах та хатах-читальнях, а райорганізаторам трудшкіл Волині – про утворення місцевих шкільних музеїв. У липні 1925 р. Звягельським педкурсам учений прочитав лекцію „Краєзнавство і музей”, губсемінарові лікнепу – „Об’єднана праця шкільних та позашкільних просвітніх гуртків на селі та утворення музею” [24, с. 8], тобто саме в той період здійснювалася активна популяризаторська діяльність з питань входження музею до культурної практики регіону і визначення його основних функцій та напрямів діяльності.

Окрім цього, В. Г. Кравченко проводив також індивідуальні інструктажі в справі улаштування нових музеїв. Дані про них знаходимо у щоденниках етнографічного відділу. Зокрема, у вересні 1922 р. В. Г. Кравченко мав розмову з представником Звягельського району (прізвище не вказано) щодо утворення музею у м. Звягелі. У березні 1924 р. учителі педкурсів Білич та Полянських „прибули для інструктування їх в справі закладу Музеїв та викладання Етнографії”. У липні 1925 р. В. Г. Кравченко давав рекомендації завідувачу сільбудом Михайлу Опанасовичу Ревчуку „в справі закладання краєзнавчого музею”. Сам Василь Григорович у додатку

до анкети в 1934 р. відзначав, що „дав листовно і за власний кошт понад 2000 неплатних порад у справі набування матеріалів в натурі, будування по ним музеїв і т. п.». Таким чином, завідувачем етновідділу систематично проводились різнопланові заходи з метою заохочення широких кіл громадськості до улаштування музеїв. Поза сумнівом, що така робота заслуговує на найвище схвалення, однак у той час усі установи культури на теренах тогочасної Волині й перебували в основному під впливом ентузіастів та меценатів [31].

У 1906 році, як уже наголошувалося, музей було створено у м. Рівному, на це вказує інформація, вміщена в «Ілюстрованому путівнику по Волині» М. Орловича (Луцьк, 1929 р.). Його фундатором був згаданий вже неодноразово професор римського права В. Океаницький. Подібно до городоцького, він мав чотири відділи: археологічний, етнографічний, нумізматичний та природничий, пізніше створено відділ старовинних книг, гравюр, рукописів [19, с. 132] і займався тотожною діяльністю.

Про музей писала в 1910 році житомирська газета «Жизнь Волини». Повідомлялося, зокрема, що музей при сільськогосподарському товаристві помітно розширився новими експонатами: колекціями монет, медалей, ікон, хрестиків, іншими предметами, що мали наукову цінність. Ця ж газета достатньо детально інформує про шляхи поповнення установи новими експонатами [24, с. 9], [25, с. 188].

Слід зауважити, що вказана програма адресована в першу чергу аматорам, людям, які були мало знайомі з етнографічною наукою та музейною справою. З огляду на це В. Г. Кравченко детально описав кожен пункт цього документу, а також до окремих розділів подав “уваги” – важливі практичні зауваження (поради). У передмові до програми звернуто також увагу на те, що для легкості користування зміст програми „розбитий на певні відділи та підвідділи, всякий підвідділ має своє окреме рядкове чергування. А це є останнє за тим, щоб той, на відповідальності кого буде лежати організація Музею, по можливості міг би поступово вичерпати натурі усе те,

про що тут запитується”. Водночас було також справедливо зауважено, що програма не претендує на довершеність, оскільки у ній неможливо спрогнозувати усіх локальних особливостей матеріальної культури. Тому майбутнім засновникам музеїв була „надана можливість доповнювати загальний програм”. Інакше кажучи, це було найоптимальнішим варіантом, оскільки давало можливість певної імпровізації у власних діях у кожному конкретному випадку як стосовно добору форм, так і методів діяльності.

Володіючи неабияким досвідом дослідницької та музейної діяльності, укладач програми В. Г. Кравченко був твердо переконаний у тому, „що не можна відмежовувати дослідної роботи від музейної, це мусить бути одне ціле”. Він особливо наголошував на тому, що новостворений етнографічний музей, перш за все, повинен зосереджуватись на науковому дослідженні „місцевої етнографії”. Треба відмітити, що дослідницька зорієнтованість музейних закладів у радянській Україні є характерною для періоду 1920 – поч. 1930-х рр., який вважають розквітом краєзнавства, відтак наголошення на науково-практичному вивченні традиційної культури відповідало умовам та вимогам того часу. Саме тоді майже кожен такий музей мав безліч дописувачів, які надсилали його чимало етнографічного матеріалу місцевого характеру. У той же час це формувало й відповідну патріотичну складову, позаяк розширювало межі ознайомлення з регіональною культурною практикою, сприяло зміцненню соціальної активності населення [31].

На рівні з дослідницькою складовою діяльності вчений у роботі музейної установи виводить на перший план і освітньо-виховну функцію, а саме, допомогу освітнім закладам у навчальному процесі „шляхом навічного огляду зібраних речей”. Разом із тим було відмічено, що новостворений музей зможе у повній мірі виконувати покладені на нього освітні завдання лише тоді, коли набуде достатню для характеристики духовного та матеріального побуту народу кількість предметів. З огляду на це, на початковому етапі заснування музею В. Г. Кравченко радив зібрати відомості про вже готові збірки, „що перебувають по приватних особах”, а також про

людей, які б могли допомагати в роботі музею [9, с. 31]. Тобто вже тоді ставилося завдання мати при кожній такій установі групу волонтерів, небайдужих людей, здатних розширити кадровий потенціал і допомогти у питанні становлення цієї важливої справи. Ця група свідомих людей могла б вирішити й чимало інших професійних питань, без яких установа не може ефективно функціонувати.

Продовжуючи аналіз організаційно-культурної діяльності В.Кравченка, зазначимо, що програмі улаштування музеїв автор наголошував на тому, що у створенні музейного закладу повинні допомагати „всі особи і установи, які допіру близько стоять до народнього життя” [19, с. 136].

Слід відзначити, що залучення широких мас населення до збиральницької та дослідницької діяльності було своєрідним кредом вченого. До 1921 р. в етнографа уже був напрацьований чималий досвід зібрання етнографічних матеріалів посередництвом численних дописувачів.

Сьогодні ці документи зберігаються у рукописних фондах Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології імені М. Рильського НАНУ. До такої практики, яка власне вже довела свою результативність, Василь Григорович радив апелювати й в означеній програмі. Зокрема, у ній було чітко визначено, що „всякий музей лише тоді буде гарно збудований, коли в утворенні його братимуть участь не тільки справедливі знавці цієї справи, але й ще й ті, що люблять народній побут – захоплені ним – які можуть бути особливо корисними особливо в тих галузях народознавства, де вимагається безпосереднє знайомство з найменшими подробицями зовнішнього побуту та морального складу місцевої людності” [9, с. 32]. Фактично й сьогодні ці поради складають основу для будь-якої організаційно-культурної діяльності і лише їх не врахуванням можна пояснити достатню інертність установ культури на місцях.

У програмі не обійдено увагою й проблему відбору в процесі комплектування фондів музею предметів музейного значення. Зокрема, В. Г. Кравченко вказував на те, що необхідно в однаковій мірі збирати речі, які

репрезентують як матеріальну, так і духовну культуру населення, оскільки ці дві складові взаємопов'язані між собою і становлять одне ціле. З огляду на це досвідчений етнограф радив обов'язково занотовувати зразки народної творчості, такі як казки, пісні, перекази, приказки, замовляння, загадки та ін. [19, с. 137]. І хоча сьогодні цю функцію перебрала на себе школа, обласні центри народної творчості, окремі краєзнавців, однак і музею тут роботи вистачить.

Відмітимо, що до такого розуміння єдності матеріальної та духовної складових традиційної культури Василь Григорович також прийшов не відразу. Зокрема, його учень Н. К. Дмитрук зазначає, що майже вся дореволюційна етнографічна діяльність В. Г. Кравченка полягала у збиранні фольклорного матеріалу. І лише згодом він переконується, що фольклор, духовна культура так міцно пов'язані з культурою матеріальною, що разом вони становлять одне органічне ціле. Зараз це питання настільки зрозуміле, що не вимагає спеціальних пояснень. Василь Григорович визначає музейний предмет, як „документ, що з того чи іншого боку характеризує нарід і його творчість”. Проте було відзначено й той момент, що не кожен предмет народного побуту може бути цінним для етнографічного музею. Зокрема, у документі зауважено: „не всі речі народної праці мають етнографічне значіння, але тільки ті, які ужиткуються самим народом, напр. – зроблений селянином, по особливій замові якоїсь особи, умивальник, або парцеляновий посуд, не можуть бути розташованими в Етнографічному Музеї. Такі речі мають значіння в Музеї промисловому, де найбільша увага скупчується на продукті та його розвої”.

Таким чином, при відборі предметів музейного значення особливу увагу слід було звертати на інформативність речей, на те, у якій мірі вони репрезентують саме народне життя, зокрема повсякденний побут [9, с. 33]. Як бачимо, ці настанови не втрачають актуальності і у наш час.

Василь Григорович протягом усього свого життя вів щоденники (автобіографічні, польові, робочі), які сьогодні зберігаються в рукописних

фондах Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології імені М. Рильського НАНУ. Значущість цих документів для історичної, етнографічної науки сьогодні важко переоцінити. У програмі облаштування музеїв вчений також зауважував на тому, „що всяка особа, бажаючи вести систематичне упорядкування збірок чи то етнографічних матеріалів взагалі, повинна вести денники своїх праць, занотовуючи до нього усі відомості та вказівки про життя певної місцевості, які вона здобуває шляхом власних спостережень чи то шляхом розпитувань у місцевих людей. Власне це потрібно для того, щоб цими матеріалами могли скористатися наступні дослідувачі, – без цього-ж наукова праця з Етнографії ніколи не досягне своєї мети”. Нині, опрацьовуючи щоденники В. Г. Кравченка, мимоволі доходимо до осмислення усієї далекоглядності та передбачливості цього великого українського етнографа, який дбав не про своє ім'я в історії, а про подальшу долю накопичених ним та іншими краєзнавцями знань [19, с. 138].

Уже на початку діяльності етнографічного відділу Рівненського науково-дослідного музею його завідувачем розроблена програма, яка розкривала задачі та напрями діяльності музейних закладів, прийоми формування музейного зібрання, методику музейної роботи. Програма була результатом науково-теоретичного осмислення уже набутого практичного досвіду у музейній справі.

Продовжуючи розгляд даного питання, підкреслимо, що Рівненщині належать також видатні пам'ятки середньовічного культового будівництва України, зокрема Богоявленська церква в Острозі та Троїцька церква в Межирічі-Острозькому. В архітектурі цих церков органічно поєднані давньоруські (тридільні, триверхі будівлі) та готичні будівельні традиції (вертикально видовжені пропорції, барабани куполів, готичні віконні прорізи та білокам'яне оздоблення), що також потребують подальшого наукового студіювання і осмислення.

Серед іншого, Рівненщина подарувала світу Пересопницьке Євангеліє, першу східнослов'янську академію в Острозі, Острозьку типографію

(друкарню) та Острозьку Біблію. Пересопницьке Євангеліє вважають ще й шедевром та вершиною розвитку української книжкової мініатюри. Найбільшу цінність у художньому оформленні книги являють, як відомо, чотири мініатюри із зображеннями євангелістів у пишному ренесансному рослинному обрамленні. Надзвичайно насичені та багаті за колоритом мініатюри демонструють проникнення ренесансних рис (об'єм, простір, архітектурне та природне тло) в український живопис. Мініатюри Пересопницького Євангелія стали зразком для наслідування й для всіх українських рукописів тієї доби [19, с. 131].

Острозька Біблія, як відомо, є шедевром не лише Слова а й граверської справи. Оформлення Біблії, створене І.Федоровичем позначило початок розвитку української книжкової гравюри і вплинуло на оздоблення всіх стародруків упродовж XVII-XVIII ст. Біблія не містить сюжетних гравюр, її прикрашають лише чорно-білі заставки, кінцівки, ініціали, виливні прикраси, а також архітектурно-декоративна рамка з назвою книги. В орнаментальному оздобленні книги І. Федорович поєднав українські, російські, західноєвропейські традиції орнаментики та створив унікальний стиль оформлення саме українських першодруків [9, с. 34].

Рідкісні зразки іконографії, які збереглися до нашого часу, свідчать про високий рівень майстерності на території області вже у сивій давнині. Пам'ятки іконопису Рівненщини належать до волинської іконописної школи. Відзначимо, що в Рівненському обласному краєзнавчому музеї зберігається одна із найдавніших українських ікон, написана в XIII ст. – Богородиця Одигітрія з с. Дорогобужа.

Дорогобузька ікона, відновлена львівськими фахівцями-реставраторами, вражає своєю осяжністю. Її деталі написані з відчуттям декоративної доцільності, філігранним акцентуванням прикрас на рукаві, на Богородичному плащі-мафорії й тонким лінарним промальовуванням численних складок одягу Ісуса Христа. Рис Богородиці ще не торкнулася українізація ликів святих, але це не завадило анонімному волинському

майстрові передати унікальну промовистість Марії, її звертальність до кожного, хто приходить до Неї.

На Рівненщині, в с. Новомалин (Острозького району) народився відомий скульптор, професор Римської академії Св. Луки Томаш-Оскар Сосновський (1810-1888 рр.). Його роботи сьогодні експонуються у багатьох музеях Європи, в тому числі в містах Рівному (КЗ "РОКМ") та Острозі. Головне місце у творчості митця належить біблійній тематиці. Неперевершений ідеал досконалості О. Сосновський знайшов у постатях Христа, Мадонни та християнських святих. Вони стали для нього втіленням найсвітліших і найчистіших прагнень людства (три рельєфи Божої Матері з дитиною, скульптури «Мадонна з немовлям», «Материнство Марії», «Мадонна непорочного зачаття», «ЕССЕ НОМО», «Христос на смертному одрі», «Пієта»). Жоден скульптор-класицист XIX ст. не створив стільки бездоганно досконалих художніх робіт, пов'язаних з образами Богоматері та Христа. Саме вони є найбільшим внеском митця до скарбниці світового мистецтва [9, с. 35].

На Рівненщині, як і в кожному невеличкому містечку Волині, завжди розвивалося гончарство, ткацтво, художнє вишивання, різьблення по дереву. Вироби ужиткового мистецтва, формували художній смак населення, в поколіннях передавали майстерність ремесел, підносили й розвивали найтипівіші особливості мистецтва поліського краю. І згодом ставали надбанням регіональної музейної практики.

Отже, музеї Рівненщини – величезна сфера (простір) культури, охопити яку під силу лише сукупності спеціальних сфер знання. Дослідження музейної справи сьогодні тут ще не повністю оформилися в окрему науку, проте можна констатувати, що разом із зовнішніми проблемами, пов'язаними з типологією, документацією, технічним оснащенням музеїв, існують і дослідження, що намагаються проникнути вглиб феномена музейної експозиції. Науковці намагаються осмислити суть музею, ставлять перед собою завдання зрозуміти, що ж представляє основу

цього явища, чому з кожним роком зростає інтерес до нього, що змушує людину створювати експозицію і відвідувати її.

Сьогодні в Україні не так багато фахівців, які розглядають музеєзнавство як окрему науку, а не складову історії. Музейна справа і діяльність музеїв вивчаються переважно як один із напрямів краєзнавчої діяльності. Хоча вже понад 25 років функціонують спеціальні кафедри у ЗВО країни з підготовки фахівців цього напрямку, та й музейництво вже давно вилілилося в окрему науку, свідченням чого є навіть науковий напрям для захисту дисертаційних досліджень (26.00.05).

Спеціального дослідження щодо особливостей та розвитку культури Рівненщини, на жаль, не існує, принаймні на тому рівні, щоб можна було вести мову про комплексне охоплення всіх питань. Разом із тим, наявні окремі розвідки, праці науковців, що висвітлюють мистецьке життя деяких міст та культурних центрів області в той чи інший історичний період, розкривають специфіку розвитку певного виду мистецтва або ж творчість живописців, скульпторів, архітекторів, композиторів та ін. [9, с. 37-38].

Отже, музеї Рівненщини включають у себе велику культурну сферу. Однак, разом із цим музейна справа краю ще не повністю сформувалась як окрема наука, проте можна констатувати, що разом із зовнішніми проблемами, пов'язаними з типологією, документацією, технічним оснащенням музеїв, існують і дослідження, що намагаються проникнути вглиб феномена музейної експозиції. Вже в 1920-1930 рр. відбувались краєзнавчі роботи, які були б неможливі без вивчення бібліотечних закладів, матеріалів та документів на дану тематику. Та й, як свідчить наведений матеріал, ентузіастів вивчення цієї справи у той час також не бракувало.

1.2. Становлення та розвиток музейної справи на Рівненщині.

Музейну справу на Рівненщині заснував, як відомо, барон Теодор фон Штайнгель. Заснований ним у 1896 році в місті Городок, що поблизу Рівного,

це перший етнографічний музей у Волині. Засновником музею був згаданий уже професор римського права В. Океаницький. У музеї, як уже відзначалося, було чотири відділи: археології, етнографії, нумізматики та природи. Згодом було створено кафедру стародавньої книги, гравюри та рукопису [3, с. 9].

1936 р. у Рівному відкрився господарський музей Волині (нині вул. 16 липня, 4 а). Ініціатором створення стала промислово-торгова Палата в Любліні (Польща). Ідею підтримали міська влада та деякі промислові підприємства. У музейній експозиції були представлені матеріали, які відображали «господарське життя» Волині, та експонувалися нечисленні віднайдені експонати з попереднього музею. Саме на базі колекції цього музею і був створений у 1940 р. [25, с. 193].

Рівненський історико-краєзнавчий музей (згодом – Рівненський обласний краєзнавчий музей). Музей мав відділи природи, історії, антирелігійної пропаганди. За штатним розписом, як свідчать архівні джерела, у музеї спочатку працювало 6 працівників: директор, науковий працівник, екскурсовод, бухгалтер-секретар, прибиральниця і сторож. Пізніше в штаті з'явився художник. Першим директором Рівненського музею з 21 лютого по 9 вересня 1940 р. був І.М. Дубовський [26, с. 29-30]. Тобто виходячи з запропонованого штатного розпису сподіватися на помітну науково-дослідну чи будь-яку іншу професійну діяльність було марно.

Традиційно початок існування сучасного музею пов'язують із постановою бюро Рівненського обкому партії від 3 лютого 1940 р. інколи доповнюючи, що основою новоствореної установи постали раніше існуючі музеї, зокрема музей господарства Волині. В багатьох популярних публікаціях вказувалось про наявність цінної колекції експонатів, якою начебто володів музей напередодні Другої світової війни і яка безслідно зникла у вирі війни [16, с. 171]. Тому в повоєнний час музей починає заново формувати свої колекції, спираючись на наявну структуру і штат.

Метою цього підрозділу бакалаврської роботи є спростування деяких міфів, на основі архівних документів, про суцільні втрати музейних експонатів. Чому утвердилась так думка сьогодні простежити важко, але в повоєнний час в музеї переважно працювали співробітники без фахової освіти, які не були не тільки зацікавлені у проведенні наукової інвентаризації фондів, але й не могли її проводити на належному рівні [17, с. 15].

Із перших кроків існування музею його діяльність була спрямована не на науково-дослідницьку роботу (це тільки декларувалось), а на оспівування керівної ролі комуністичної партії та її лідерів. Наявні архівні документи у цьому плані є досить переконливими. Одним із перших завдань, що поставили перед новоствореними музеями, стало відкриття відділів антирелігійної пропаганди, зважаючи на фактично суцільно віруючі населення регіону.

Укомплектування музею керівними та науковими кадрами в Постанові було поставлено на останнє місце. За штатним розписом на середину 1940 р. в музеї працювало тих же 6 співробітників: директор музею, науковий працівник, екскурсовод, бухгалтер-секретар, прибиральниця і сторож [3, с. 10].

Ознайомлення з архівними документами окреслюють не дуже привабливу картину існування музею. Колишнє велике і добре обладнане приміщення музею господарства Волині, було відібране владою і передано Палацу піонерів. Як відзначалось у постанові Рівненської міськради від 25 квітня 1940 р. «Про організацію музейної роботи в м. Рівне»: «Бывшее здание музея закрепить за Дворцом пионеров и школьников», а музею передати колишній будинок кірхи (він містився на сучасній вул. О. Пушкіна) [3, с. 11].

Однак, останнє також залишилось лише на папері. Фактично до початку війни у 1941 р. музей поневірявся по різних приміщеннях, що видно з адрес на офіційних документах музею. Аналізуючи ці документи можна встановити, що першим на посаду директора Рівненського обласного

краєзнавчого музею було призначено Івана Миколайовича Дубовського. На цій посаді він перебував, як уже наголошувалося, з 21 лютого по 9 вересня 1940 р. В одному з листів директор описує труднощі, які йому жодним чином не вдається вирішити: «Ровенский областной краеведческий музей до сих пор не имеет своего помещения. Здание, ранее принадлежавшее музею, взято под Дворец пионеров. На протяжении 5 месяцев идет обсуждение, выносятся решения о предоставлении нам помещения» [17, с. 15].

В іншому листі, датованому 12 червня 1940 р., до директора Пінського музею Юнгельсона, Дубовський дає стисло характеристику музейної збірки: «Фонды нашего музея состоят исключительно из “промышленности и сельского хозяйства” Волыни, теперь надо собирать все вновь. Наши работники собирают экспонаты в районах области». З цього запису видно, що музей на середину 1940 р. поважних колекцій не мав [23, с. 8], а відтак і не являв особливого інтересу для відвідувачів.

Саме влітку 1940 р. працівники музею почали проводити описи майна в колишніх панських маєтках на Рівненщині, зокрема в Шпанові, Новомалині, Мізочі, Деражно, Дермані тощо, на підставі чого можна було поповнити наявні етнографічні колекції. Але місцева влада турбувалась про музей лише на папері. Музею ніхто обіцяного приміщення не надавав. Подібна “турбота” влади призвела до того, що, як зазначалось в акті ревізії «Из экспонатов остались только жалкая часть, т. к. почти все имущество музея расхищено и переведено». Втрачені були і старі інвентарні книги музею. Так, що встановити справжні втрати музейних речей було майже не можливо. Хаос, що панував в установі описано в акті ревізії музею [23, с. 7].

Із 9 вересня 1940 р. музею призначили нового директора П.І. Слабошпицького (закінчив музейний факультет політико-освітнього інституту), якому порадили «Проявить больше энергии, как подобает ответственному за учреждение руководителю, в деле создания и упорядочения учреждения, а для этого: а) принять все меры к получению соответствующего для областного музея помещения».

Робота працівників музею була далекою від справжньої наукової діяльності. Головною стала знову ж таки пропагандистська діяльність, що підтверджується документами архіву. Зокрема, на влаштування антирелігійної виставки було виділено 15 тис. крб. Не жалкували грошей на замовлення картин і скульптур для виставки «Життя і діяльність товариша Сталіна». В той же час для проведення взимку експедиційної роботи не мали можливості придбати навіть теплого взуття. Серед документів, поданих в публікації, особливе значення мають звіти з обстеження панських маєтків Рівненщини [17, с. 12]. Саме вони розширили згодом потенціал музею.

Узагалі, історія становлення художньої збірки Рівненського обласного краєзнавчого музею залишається малодослідженою. Справжню колекцію, і тим більше музей, створити за короткий час не можливо. Для цього потрібні не кабінетні дослідження, а роки копіткої праці, збиральницької роботи і ґрунтовних фахових знань, які можна накопичити лише за роки наполегливої праці, поєднуючи теоретичні знання з практичним досвідом, здобутим в експедиціях і мандрівках [3, с. 12].

Сьогодні, у вік бурхливого розвитку інформаційних технологій, важко уявити, яких зусиль потрібно було докласти, щоб описати експонат, визначити назву ікони чи скульптури. Але всі негаразди долалися бажанням нових відкриттів і знахідок. Перед Другою світовою війною і в часи німецької окупації в краєзнавчому музеї м. Рівного зберігалися високомистецькі речі з колишніх панських маєтків Волині [16, с. 170-173].

Із відступом німців з Рівного у 1944 р. зникли найцінніші мистецькі експонати. А ті, що залишились, втратили документи з історії їх походження. Музей фактично доводилося створювати заново. Пovoєнні роки також не сприяли ні дослідницькій, ні науковій роботі. Відчувався і брак фахівців музейної справи [23, с. 107].

Занепад музейної галузі в Радянській Україні, особливо краєзнавчих музеїв, був, як відомо, зумовлений багатьма причинами. Зокрема, на музеї радянська влада дивилась виключно як на ідеологічну установу, покликану

займатись вихованням населення у дусі марксистсько-ленінського світогляду і радянського патріотизму. Тому не дивно, що тут часто працювали люди без фахової освіти, але віддані «справі комунізму», що не могло не позначитись на формуванні колекцій музею та їх збереженості. Фондову збірку починають інтенсивно поповнювати низькопробні твори, що прославляли переваги Радянської влади [17, с. 12]. Утім, така ситуація зберігається майже всюди, оскільки все це обумовлюється відповідним ставленням до культурної спадщини.

Рівненський краєзнавчий музей 1940 – початку 1960-х рр. Також не відчутний в культурному житті міста. Надходження цінних мистецьких творів до музею в той час скоріше випадковість, ніж цілеспрямована збиральницька робота. Так, у музей потрапили такі твори мистецтва, як картина Юзефа Меціни Кжеша «Битва під Оршею» 1884 р. (рис. 1), мармурові скульптури другої половини ХІХ ст. Томаша Оскара Сосновського, портрети з родинного маєтку Дуніних-Карвіцьких у Мізочі (рис. 5), графіка Генріха Пеєра і Наполеона Орди з краєвидами палацово-паркових ансамблів Волині тощо [3, с. 13]. Вже ці пам'ятки висували його колекцію у ряд помітних культурних зібрань.

При поповненні музейної колекції допомога надходила від багатьох музеїв України. Зокрема, Львівський історичний музей передав цінні стародруки, у тому числі й «Острозьку Біблію» 1581 р., зразки корецької порцеляни, живописні картини українських і польських художників, старовинну зброю тощо. Але все ці твори тривалий час не отримували належної оцінки і припадали пилком у фондосховищі [16, с. 186] через усе тіж банальні причини – брак фахівців, здатних це організувати й описати та належним чином популяризувати.

Більшість цінних мистецьких творів, що надійшли в той час отримали тавро «зі старих фондів». Ніхто не робив спроби дізнатись історію їх походження. Більшість із них до початку 1990-х рр. залишались у запасниках музею, інколи з незалежних від музейних працівників причин. Типову

музейну ситуацію того часу описав в свої спогадах Гурій Бухало: «... приступати до побудови експозиції можна було лише після письмового дозволу так званого «облліту», а фактично жорсткої радянської цензури. А для цього слід було представити цій організації схематичний план майбутньої виставки чи експозиції з фотографіями, які передбачалося експонувати, а також тексти, як ведучі, так і підтекстовки до кожної фотографії [23, с. 108-109]. І лише у разі отримання дозволу можна було починати формувати експозицію. Тобто контроль здійснювався серйозний.

Ситуація потроху почала змінюватись лише наприкінці 1960-х років, коли на роботу до музею почали приймати працівників з фаховою освітою. Почалось планомірне проведення археологічних розкопок в Дорогобужі, Торговиці, Млинові, на місці Берестецької битви 1651 р. у с. Пляшева. Це дало змогу збагатити музей цінними мистецькими експонатами доби Київської Русі і пізнього середньовіччя, які сьогодні є візитівкою музею. На той час музей позиціонував себе як суто краєзнавчий, без мистецького відділу [17, с. 12-13], що обмежувало його культурний потенціал.

У 1980–1990-х роках в музей почали надходити твори живопису і графіки рівненських художників, поступово розширюючи його фонди. Ці митці, оселилися в Рівному в повоєнний час і стали свідками його бурхливого розвитку. Тому не дивно, що Рівне другої половини ХХ століття найшло своє яскраве відображення в їхній творчості. Свіжий погляд дозволив безпомилково обирати найбільш актуальні теми і сюжети. Перед усім це характеризує мистецтво І. Кузнецова, В. Ємельянова, В. Колосова, О. Романченка, І. Чичеланова [3, с. 14], творчі роботи яких сформували й відповідний профіль музею.

Період інтенсивної розбудови м. Рівного, в першу чергу, пов'язаний з реконструкцією центру міста та будівництвом театру, найкраще втіленов живописних творах І. Кузнецова – талановитого живописця і музиканта. Його картини передають особливу атмосферу міста, щедро напоєного сонячним

світлом і сповненого вологого теплого повітря. В них незмінно багато неба з характерними для нього ефектами.

Велика кількість портретів та пейзажів із музейної колекції належить відомому місцевому художнику Валентину Колосову. Його живописні твори цікаво розглядати, вони подобалися сучасникам, а сьогодні мають не тільки мистецьку, але й пізнавальну цінність. В портретах Колосов вмів точно передати характер людини. В архітектурному пейзажі оцінити принаду окремої будівлі, його цікавлять архітектурні ансамблі, виробничі об'єкти оправлені в пишну оздобу неповторної природи [16, с. 186]. Частина цих творів сьогодні збережена, достатньою мірою проаналізована і позиціонує наше місто як помітний культурний центр. Чимало у його презентаціях зробила свого часу викладач, доцент нашої кафедри – Л.К.Костюк.

У 1997 р. до музею була передана колекція живописних робіт Г. П. Косміади (з наявних 5.000), який вписав яскраву сторінку в мистецьке життя м. Рівного міжвоєнної доби 1921–1939 рр. Йому належить велика кількість малюнків, ескізів, переважно декоративного характеру [23, с. 10]. Це ім'я сьогодні достатньо досліджене і його творчість, завдячуючи і педагогам нашої кафедри, і в першу чергу доц. Л.К.Костюк, стала відомою не лише в регіоні, але й Україні загалом, оскільки було проведено у різних містах чимало виставок із його творів, які й познайомили громадськість із цією непересічною особистістю.

В останні роки музей продовжує поповнювати свою мистецьку колекцію творами сучасних рівненських митців. Це і твори В. В. Гвоздинського, А. І. Мартиненка, М. П. Годуна та багатьох інших. Твори цих митців неодноразово експонувалися по багатьох “збірних” чи персональних виставках, про них є чимало науковий і публіцистичних розвідок і педагогів нашої кафедри (С.Виткалова) у багатьох наукових збірниках та всеукраїнській публіцистиці. Тобто їх твори нині складають помітну сторінку регіональної культурної спадщини. Є вони сьогодні і в інтернет-мережі.

У 1972 р., як свідчать документи, із владних кабінетів надійшло розпорядження про обстеження культових установ Рівненської області на рахунок виявлення в них пам'яток історії та культури і взяття їх на державний облік – це стало початком формування однієї з найкращих в Україні колекцій волинського іконопису [17, с. 12-14].

У зв'язку з відсутністю в музеї художнього відділу та мистецтвознавців, всю організаційну роботу з проведення експедицій була покладено на відділ історії релігії та атеїзму. З самого початку неоціненна допомога музею була надана відомим дослідником давнього українського мистецтва Павлом Миколайовичем Жолтовським, який особисто брав активну участь в експедиціях, і разом із музейними працівниками обстежив усі куточки Рівненської області [3, с. 15]. Саме він дав і належну оцінку всьому віднайденому. І саме він долучився до становлення нашого музею.

Уже перші результати експедицій перевершили всі сподівання. В музей були привезені ікони XV–XVI ст. На той час вважалось, що більшість із них не збереглись до нашого часу, адже багато мистецьких пам'яток Волині загинуло під час Першої і Другої світових воєн, антирелігійних кампаній 1960–1980 рр., коли закривали та нищили православні храми [16, с. 186]. Однак, на щастя, все виявилось не зовсім так.

Із 5 по 26 червня 1972 р. під керівництвом Павла Жолтовського було обстежено 52 церкви в п'яти районах Рівненської області. Після експедиції до музею надійшли перші ікони. Серед них – роботи народних майстрів XVII ст. із с. Острівці, зокрема ікона «Старозавітня Трійця» 1694 р. Семена «малювача Степанського» (рис. 8) та величний образ «Христа Вседержителя» 1592 р. із с. Великі Цепцевичі. Згодом ці пам'ятки стали орієнтиром при датуванні і атрибуції низки ікон із Північної Волині [3, с. 15].

У перші роки функціонування установи формування колекції відбувалося за несприятливих умов. У музеї не було мистецтвознавців та реставраторів, а без їхньої допомоги музейні працівники були неспроможні кваліфіковано зробити опис та атрибуцію мистецьких творів. Лише з часом із

допомогою Павла Жолтовського та набуттям досвіду, становище поліпшилося. Коли до музею привозили старовинні пам'ятки сакрального мистецтва, ще не знали чи вдасться їх зберегти, адже брали лише те, що не використовувалося в церкві. Як правило, це були напівзнищені ікони з втратами живопису та левкасу, з трухлявою дошкою, ікони, що відслужили свій вік і не мали «благолепія» з точки зору церковної громади. Зробити фахове зміцнення фарбового шару та левкасу не було кому [17, с. 242].

Незадовільним було збереження ікон у музейному фондосховищі, зовсім непридатного для музейних речей. Ситуація змінилася лише у 1980-х рр., коли музею під фондосховище передали приміщення колишнього партархіву, що знаходилось поряд із музеєм та почали подавати допомогу реставратори зі Львівської філії державних науково-дослідних реставраційних майстерень [23, с. 111].

Багатою на знахідки була експедиція, проведена в липні 1973 р. у Зарічненському та Рокитнівському районах області тодішнім завідувачем відділу історії релігії та атеїзму Володимиром Мушировським, який певний час був викладачем-сумісником нашої кафедри, читаючи спеціальні курси з регіонального іконопису. Під час обстеження церкви в с. Річиця Зарічненського району було знайдено 5 давніх ікон. Серед них «Христос Пантократор» кінця XV – початку XVI ст. та «Покрова Богородиці» XV ст., які сьогодні є окрасою музейної збірки. «Христос Пантократор», написаний на золотому тлі під впливом пізньовізантійського мистецтва, на сьогодні – самий ранній із відомих в Україні творів такої іконографії. В центрі ікони – струнка постать Христа з розміщеними на полях з обох боків напівфігурами дванадцяти апостолів та обабіч голови фігури Марії і Іоанна Предтечі. Філігранна довершеність малюнка кожної фігури чи деталі свідчать не тільки про високу професійну майстерність автора, а й вказують на існування великого художнього центру на Волині з усталеними художніми традиціями. Певне, що такі твори могли бути виконані лише на замовлення князівської верхівки, таких магнатів, як Острозькі, Ольшанські чи Заславські. Яким

чином ці ікони опинилися у глухих куточках Рівненського Полісся, поки що залишається загадкою [3, с. 16]. Утім їх наявність суттєво покращила потенціал музею і зробила відомими ці колекції.

Із 1982 по 1991 роки експедиції проводилися щорічно. За той період музей поповнив свою колекцію малярськими творами XVII та XVIII ст. із південних районів Рівненщини [26, с. 38].

Після завершення реставрації на початку 1990-х років ікона «Богородиці Одигітрії» стала об'єктом численних публікацій та досліджень мистецтвознавців. На жаль, ікона дійшла до наших днів у дуже пошкодженому стані [17, с. 243] і лише професійна робота львівських майстрів повернула її до життя і зробила доступними до широкого загалу.

Йшов час, змінювалася ситуація в країні і все це відповідним чином відбивалося на музейній практиці. Із 1980-х рр. здійснювати експедиції ставало все тяжче. З 1984 р. музей не забезпечував експедиції транспортом. Це стало приватною ініціативою. За допомогою доводилось звертатись до окремих організацій, підприємства і приватних осіб. Експедиція 1985 р. у Сарненський та Рокитнівський райони була останньою, в якій брав участь відомий український мистецтвознавець Павло Жолтовський.

Надалі доводилось розраховувати на власні сили та досвід. Утім результати попереднього періоду були вражаючими. За майже 30 років експедиційної діяльності працівниками музею було зібрано понад 160 ікон, сотні стародруків, чудові зразки дерев'яної різьби та скульптури.

Здавалось, твори давнього мистецтва Волині, знайдені в експедиціях, повинні були стати окрасою музейної експозиції. Проте в застійні часи в обласному музеї не було місця для давнього українського живопису. Іконам була відведена незавидна роль вкриватися пилом у запасниках без права показу в експозиції. Зате газетним вирізкам та брошурам з інформацією про конференції, з'їзди, досягнення народного господарства були надані найкращі зали музею. В путівнику по Рівненському краєзнавчому музею,

надрукованому у 1978 р., не знайдете й слова про ікони з музейної збірки [3, с. 17]. Утім, головним було те, що ці пам'ятки культури були збережені.

Сакральне мистецтво, навіть шедеври сприймалися як атрибут релігії, якому немає місця в стінах музею поряд з експонатами, що демонстрували досягнення радянського суспільства. Багато наукових працівників не розуміли, якими скарбами володіє музей. Всілякі спроби створити в музеї художній відділ разом із виставкою ікон не знаходили підтримки, бо, мовляв, у музеї з творів мистецтва зберігається лише декілька картин та скульптур, а це недостатньо для художнього відділу. Ікон до уваги не брали [17, с. 244].

Однак, змінювався час і в 1988 р. у зв'язку з ювілеєм 1000-ліття хрещення Русі розгорнувся процес повернення культових споруд церковним громадам та відкриття закритих владою храмів. Так, у 1989 р. музей релігії та атеїзму (який знаходився у колишньому Воскресенському соборі) був розформований, а будівлю собору повернули релігійній громаді [23, с. 11], що дало змогу продовжити роботу з накопичення пам'яток сакрального мистецтва, а згодом – і їх вивчати.

У той же час під загрозою існування опинилася і колекція творів сакрального мистецтва Рівненського обласного краєзнавчого музею. Виконуючи Указ Президента України «Про заходи щодо повернення релігійним організаціям культового майна» від 4 березня 1992 р. № 125 та Накази Рівненського обласного управління культури, частина зібраних в експедиціях науковими працівниками пам'яток сакрального мистецтва була передана церковним громадам. Повернення відбувалось без належного юридичного оформлення і відповідальності з боку церковних громад і деякі повернуті речі замість храму опинялись в антикварних магазинах.

Прикладом бруталного поводження з пам'ятками може слугувати історія з дзвоном 1566 р. переданим із Рівненського музею Зимненському монастирю, старовинна патина якого не сподобалась новим господарям і була знищена кислотою. Це призвело до руйнації і спотворення зовнішнього вигляду пам'ятки [16, с. 208]. Однак усі ці наведені приклади є, перш за все,

свідченням відсутності належного культурного рівня як у керівної ланки органів культури, так і місцевих громад.

Десятиліття незалежності України стало не менш важким випробуванням для існування музейної колекції ікон. Це був і час втрат, і початку реставрації іконописної збірки, і час їх дослідження.

У 1985 р. краєзнавчий музей розпочав плідну співпрацю з Львівською філією державних науково-дослідних реставраційних майстерень Міністерства культури України (ДНДРМ). Вперше з'явилися надії на самостійну виставку волинських ікон [23, с. 9], а відтак і розширення потенціалу регіональної культури.

Транспортувати мистецькі творів на реставрацію музей не мав ні коштів, ні транспорту. Щоб прискорити перевезення ікон на реставрацію до Львова чи Києва доводилось кооперуватись з іншими музеями, зокрема Острозьким історико-культурним заповідником та найчастіше користуватись залізницею, як самим мобільним і найдешевшим видом перевезень [3, с. 18].

Супровід і охорону забезпечували, як правило, два працівники музею. Це було досить небезпечно, особливо, якщо згадати зухвалі пограбування в ті роки львівських музеїв із людськими жертвами, не розкритих і до сьогоднішнього дня [17, с. 245]. І все ж процес відродження розпочався і з роками лише набував нових обертів.

У 1989 р. вперше в експозиції дорадянського періоду показали для відвідувачів сім ікон із музейної колекції. Через рік понад двадцять ікон були виставлені в окремій залі краєзнавчого музею як результат роботи окремих ентузіастів. Це стало відкриттям регіонального сакрального живопису і якісно позиціонувало наш музей.

Велике значення для популяризації та введення в науковий обіг ікон зі збірки Рівненського музею мали виставки «Реставрація музейних колекцій» у 1989 р. та виставка одного шедевру «Богородиця Одигітрія» з Дорогобужа у 1990 р., організованими у Львові Львівською філією. Принаймні, до музею прийшли науковці. Він став центром дослідницької діяльності.

У 1991 р. у Рівненському краєзнавчому музеї відкрилася експозиція «Духовна спадщина», де були представлені кращі зразки волинського малярства XV–XVII ст. із колекції музею. Її своєрідним продовженням стало відкриття в грудні 1993 р. виставки «Народна ікона Волині XVII–XVIII ст.». Майже всі ікони репрезентовані на ній були також відреставровані у Львівській філії ДНДРМ (тепер Львівська філія Українського науково-дослідного реставраційного центру). Інтерес до волинського іконопису посилювався після виходу у 1994 р. № 8 часопису «Родовід», майже повністю присвяченого нововідкритим пам'яткам волинського іконопису [3, с. 19]. Взагалі популяризація фондів – це найслабший ланцюг у діяльності сучасного КЗ «РОКМ» РОР.

Того ж року Волинським краєзнавчим музеєм та музеєм Волинської ікони були започатковані щорічні наукові конференції, а також публікація наукових збірників «Волинська ікона: дослідження та реставрація» [16, с. 209-210]. Потрібно відзначити, що спільними зусиллями фахівців Рівненщини і Волині ця спадщина поступово почала входити й до наукового обігу, тобто вивчатися та популяризуватися.

У 1996 р. співробітникам установи вдалось підготувати каталог «Ікони Волині XIII–XVIII століть у збірці Рівненського обласного краєзнавчого музею», що став підсумком багаторічної роботи з дослідження волинської ікони філією Львівського ДНДРМ.

Невдовзі в Рівненському музеї для широкого загалу були представлені мармурові скульптури Томаша Оскара Сосновського та відреставровані твори станкового живопису XVII–XIX ст. [17, с. 14]. А згодом проведено навіть наукову конференцію з питань популяризації його творчості. Слід згадати у цьому зв'язку і декілька помітних книг, підготовлених місцевим краєзнавцем В. Войтовичем, які також розширили уяву про творчість цього митця і потенціал регіонального сакрального мистецтва. Презентовані у регіоні, на окремих кафедрах РДГУ, вони склали не лише достатнє уявлення

про митця, але й помітно позиціонували рівненських краєзнавців, як таких, що можуть якісно здійснювати художні презентації.

Однак шлях становлення мистецтвознавчих досліджень в музеї був непростим. Доводилось досить довго переконувати і відстоювати право на існування художнього відділу. 1990 р. при відділі історії дорадянського періоду було створено художній сектор. Уже через два роки його реорганізували у художньо-етнографічний відділ. Жевріла надія, що буде створено повноцінний художньо-етнографічний музей. На жаль, цього не сталося. З 1996 р. знову відбулися зміни і було створено художній відділ. З незрозумілих причин у 1998 р. художній відділ було понижено до рангу сектора. Постійні реорганізації не сприяли повноцінній роботі та мистецтвознавчим дослідженням [22, с. 115].

Хоча потрібно наголосити й на тому, що не все робиться і самими працівниками музею, адже для створення повноцінного художнього відділу потрібно було подбати і про відповідний кадровий потенціал, якого й сьогодні у музеї явно бракує. А без фахівців, як помітно навіть на матеріалах цієї роботи, годі сподіватися на високий результат. І тут є чимало питань і до керівництва Управлінням культури та туризму Рівненської обласної адміністрації, і до, власне, керівництва самого музею та депутатського складу місцевої ради. Адже сьогодні не складає особливих проблем зрушити дане питання з місця.

Лише у 2006 р. художній відділ знову було відновлено. За цей час працівники відділу брали участь у багатьох мистецтвознавчих студіях, проектах та виставках. Про активну роботу відділу свідчать численні мистецтвознавчі публікації і альбоми останніх років.

Зараз зусилля працівників відділу спрямовані не стільки на пошуки нових експонатів, як на проведення повної комп'ютерної каталогізації і фотофіксації мистецьких пам'яток із колекцій Рівненського обласного краєзнавчого музею та їх популяризацію [16, с. 211].

Отже історія розвитку Рівненського обласного краєзнавчого музею залишається ще малодослідженою темою. Окремі нечисленні публікації присвячені скоріше не сучасному музею, а окремим до нього існуючим музеям, що виникли на Волині на початку ХХ ст. і мають мало спільного з існуючим музеєм.

І все ж музейництво Рівненщини бере початок із започаткування 1896 року у містечку Городку (3 км від міста) бароном Ф. Штейнгелем, першого етнографічного музею на Волині. Новаторську концепцію музею й структуру його експозиції розробив Микола Біляшівський. Музей здійснював всебічне дослідження Волинського краю і співпрацював з цілим гроном видатних науковців свого часу. Під час Першої світової війни музей припинив своє існування (1914 р.). Музейні збірки й бібліотека евакуйовані з Городка, їхня подальша доля вивчена недостатньо. Містилися збірки історичних і краєзнавчих книг, журналів, газет, стародруків, рукописів і спогадів, які висвітлювали різні боки життя Волині; також листи осіб, які працювали на Волині і для Волині; тут же зберігалися фольклорні збірки, анкети, оголошення, афіші, листи, які розсилалися, зокрема Російською Академією наук, Російським географічним товариством, пізніше Товариством дослідників Волині [3, с. 20].

В 1906 році музей було створено у Рівному, на це вказує інформація, вміщена в «Ілюстрованому путівнику по Волині» М. Орловича (Луцьк, 1929 р.). Його фундатором був професор римського права В. Океаницький. Подібно до городоцького, він мав чотири відділи: археологічний, етнографічний, нумізматичний та природничий, пізніше створено відділ старовинних книг, гравюр, рукописів. Про музей писала в 1910 році житомирська газета «Жизнь Волини». Повідомлялося, що музей при сільськогосподарському товаристві помітно розширився новими експонатами: колекціями монет, медалей, ікон, хрестиків, іншими предметами, що мали наукову цінність. Ця ж газета дуже повно інформує про шляхи поповнення новими експонатами [23, с. 116].

Так, Т. Чайковський передав музею знайдений ним горщик із шелягами (XVII ст.), селянин (прізвище не вказано) передав до музею кам'яний молоток. Він звертається до громадськості із закликом підтримувати його всілякими шляхами, приносити нові експонати (звертає увагу на те, що князі Любомирські і інші магнати нічого для музею не роблять), рекламувати його, залучати відвідувачів. Ця ж сама сама замітка була передрукована «Известиями императорской археологической комиссии». У часі Першої світової війни музейні колекції були майже повністю втрачені, а сам 78-річний В. З. Океаницький загинув у 1918 році [3, с. 21-22].

Утім, на народні пожертви під керівництвом волинського єпархіального архітектора Володимира Леонтовича ще до початку Першої світової війни вдалося провести реставрацію Мурованої вежі. А 24 серпня 1916 року, в день преподобного Федора Острозького, у ній відкрили музей. До речі, князь був учасником Грюнвальдської битви і Гуситських війн, у 20–30-ті роки XV століття підтримав Свидригайла Ольгердовича в його боротьбі за великокняжий литовський престол (у ті часи Волинь була у складі Великого князівства Литовського). Наприкінці життя князь Федор Острозький постригся в ченці. Похований у Києво-Печерській лаврі. Основу музейного зібрання склали колекції, зібрані під керівництвом священника Михайла Тучемського. Саме цей церковний діяч і став першим хранителем музею.

Така ідея була підтримана міською владою та деякими промисловими підприємствами Рівного. В його експозиції були представлені й нечисленні віднайдені експонати попередніх рівненських музеїв.

Початком існування нинішнього краєзнавчого музею Рівненщини можна вважати 1940 рік. В лютому того року на базі існуючого в місті було організовано історико-краєзнавчий музей [16, с. 212].

У 1936 р. у Рівному відкрився господарський музей Волині (нині вул. 16 липня, 4 а). Ініціатором його створення була Промислово-торгова палата в

Любліні. Ідею підтримали міська влада та деякі промислові підприємства. У музейній експозиції були представлені матеріали, що відображали «господарське життя» Волині, та експонувалися нечисленні, віднайдені експонати з попереднього музею.

Саме на базі колекції цього музею і був створений у 1940 р. Рівненський історико-краєзнавчий музей (згодом – Рівненський обласний краєзнавчий музей). Музей мав відділи природи, історії, антирелігійної пропаганди. За штатним розписом у музеї спочатку працювало 6 працівників: директор, науковий працівник, екскурсовод, бухгалтер-секретар, прибиральниця і сторож. Пізніше, в штаті з'явився художник. Першим директором Рівненського музею з 21 лютого по 9 вересня 1940 р. був І.М. Дубовський.

Будинок, де знаходився Господарський музей, влада, як уже зазначалося, передала Палацу піонерів та школярів. Нове приміщення, надане під експозицію – будівлю колишньої кірхи (сучасна вул. О. Пушкіна) – музей фактично не отримав і тому часто змінював адреси, що засвідчують офіційні документи. Інвентарні книги попереднього музею загубилися, тому складно було визначити кількість втрачених експонатів. Новостворений музей мав збирати, вивчати та експонувати матеріали, які розповідали б про природу Рівненщини і її багатовікову історію.

Отже, саме барон Теодор фон Штайнгель розпочав музейну справу на Рівненщині. І першим музеєм став музей в містечку Городок, заснований в 1896 році.

Подальша історія музейної справи на Рівненщині залишались малодослідженим явищем через радянську владу в Україні. Зокрема, на музеї радянська влада дивилась як на ідеологічну установу, покликану займатись лише вихованням населення у дусі марксистсько-ленінського світогляду і радянського патріотизму, тобто стати важливим чинником партійно-політичної роботи.

Тому особливих наукових розробок стосовно його вивчення чи пошуку нових шляхів позиціонування у культурному просторі і не передбачалося. Музей формувався як прикладна установа, здатна виконувати лише такі ж самі прикладні, політико-ідеологічні функції. Принаймні, на початку своєї діяльності. Ситуація на краще змінилася лише в новітню добу, однак фінансовий склад регіональних установ не дає їм можливості сформувати критичну масу фахівців, які б змогли змінити ситуацію на краще.

РОЗДІЛ 2. МУЗЕЇ РІВНЕНЩИНИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ.

2.1. Нові тенденції в напрямках діяльності музеїв Рівненщини.

Музеєзнавство на Рівненщині має багато проблем у всіх сферах діяльності: науково-дослідній, фондовій, науково-просвітницькій, видавничій а тому потребують введення новітніх тенденцій в процес своєї діяльності.

Існуючі музеї Рівненщини накопичили чималий досвід роботи, але поряд із тим, у них є чимало недоліків та проблем: у ряді музеїв немає музейної ради, не розроблено єдиного списку та каталогу музеїв України, погано налагоджені зв'язки з музеями інших профілів, науково-дослідними інститутами, майже відсутній обмін спеціалістами, не проводяться спільні наукові дослідження, працівники музеїв майже не беруть участі в міжнародних конференціях, конгресах, симпозіумах, виставках. У багатьох музеях працівники мають великий практичний досвід наукової роботи, і це дозволяє їм працювати на високому професійному рівні [10, с. 234-237].

Кожна «нова ідея» проходить всі етапи свого народження, перш ніж буде втілена в життя. Саме завдяки таким методам роботи музеям України приділяється важливе місце в системі музейної справи, бо вони не лише врахували світовий досвід, а багато в чому піднесли рівень музейної справи на вищий щабель [3].

Для подальшого якісного розвитку музейної справи на Рівненщині треба затвердити на засіданні Облради програму розвитку музейної справи краю. Її мета – зміцнення матеріально-технічної бази музеїв та забезпечення збереження історикокультурної спадщини. Серед основних завдань даної програми – забезпечення соціально-економічних та правових умов для ефективної діяльності музеїв, історичних пам'яток та інших цінних культурних об'єктів; підтримка і розвиток мережі музеїв; забезпечення підготовки та підтвердження (підвищення) кваліфікації музейних кадрів, їх правовий та соціальний захист; сприяння формуванню сучасної

інфраструктури музейної справи; впровадження у діяльність музеїв сучасних інформаційних технологій; створення новітньої реставраційної бази, оснащення музеїв сучасними науково-дослідними та реставраційними матеріалами тощо [1]. Утім, головне – якісні фахівці на місцях.

Треба передбачити й проведення ремонту та реставраційних робіт у всіх музеях Рівненської області. Від реалізації вищенаведених пропозицій очікується, насамперед, покращення стану музеїв Рівненщини, створення умов для зміцнення та розвитку матеріально-технічної бази цих культурних закладів, використання їх як важливих популяризаторських центрів, широке залучення цих фахівців до загальноосвітньої школи.

Щодо соціального ефекту, то тут усі працюючі сподіваються на покращення умов зберігання пам'яток музейного фонду Рівненщини, на збільшення відвідувачів, і тим самим залучення їх до національних та світових культурних надбань [10]. Крім того, з її виконанням також підвищиться роль музеїв в освітянській сфері, вихованні молоді тощо. Також вона сприятиме пошуківленню міждержавного співробітництва, входженню музеїв Рівненської області до міжнародних організацій.

Згідно програми розвитку музейної справи, головною метою було розширити музейну мережу, зміцнити матеріально-технічну базу музеїв та заповідників, розробити науковометодичні та інструктивні матеріали, забезпечити охорону та збереження пам'яток Музейного фонду, а також впровадити в діяльність музеїв сучасні автоматизовані інформаційні технології. Відповідно до розпорядження Кабінету Міністрів України, у державну власність і сферу управління Мінкультури передано Національний музей у Львові [27]. Як планувалося, Спільно з Національним музеєм історії України та Центром інформатики розроблено Порядок занесення унікальних пам'яток Музейного фонду України до Державного реєстру національного культурного надбання, науково-технічне обґрунтування, комп'ютерну програму та діючу модель реєстру на 1 тис. музейних предметів.

Обсяги видатків на утримання музейних закладів Рівненщини

задовольняють мінімальну потребу і забезпечують тільки видатки на оплату праці, енергоносії, охорону та комунальні послуги. Не вистачає коштів на проведення ремонтнореставраційних робіт, встановлення сучасної охоронно-пожежної сигналізації, оновлення музейного обладнання, поповнення музейних фондів. Але це загальні проблеми усіх музейних установ. Тому потрібно змінити ставлення самих співробітників музеїв до державної культурної політики, і зрозуміти, що сьогодні передбачає інший формат функціонування музею, розширення його можливостей у зароблянні коштів через нові музейні програми. Крім цього, недостатньо проводиться комплексне обстеження фондів приміщень та аналіз стану збереження пам'яток державної частини Музейного фонду України. Повільно здійснюється комп'ютеризація музейної галузі. Не виділені кошти на створення комп'ютерної бази даних для проведення реставраційної наукової експертизи ННДРЦУ, головною проблемою якого залишається відсутність самостійного приміщення.

Відсутність фінансування не дозволяє розпочати реконструкцію Рівненського обласного краєзнавчого музею, завершити роботу зі створення Державного реєстру національного культурного надбання. З метою координації виконання заходів Програми, розрахованих на музейні заклади, підпорядкованих місцевим органам виконавчої влади відділ аналізу та прогнозування музейної справи Міністерства культури і мистецтв України щорічно аналізує звіти відповідних управлінь культури, якими розроблено регіональні Програми розвитку музейної справи.

Цілий спектр проблем відкривається по музейній справі. Нагальним нині у музейній справі є внесення змін та доповнень до Закону України "Про музеї та музейну справу" для врегулювання проблем із наступних питань :

- Збереження цінностей у музеях різних форм власності (державної та недержавної);
- Збереження і передача церковного майна та предметів сакрального мистецтва;

- Заборона продажу складових музейних колекцій (так званих “нераритетних пам’яток”), бо все, що перебуває у музеях і колекціях, є національним надбання і мусить бути збереженим для майбутніх поколінь;
- Заборона відчуження музейних споруд, передання музейних земель під цивільне будівництво;
- Задіяння авторського права в музейній роботі,
- Залучення благодійних фондів,
- Гарантії іноземних інвестицій у розбудову українських музеїв;
- Потребує нагального вирішення проблема функціонування Національного науково-дослідного реставраційного центру, сьогодні, як уже згадувалося, позбавленого навіть власного приміщення [27].

Результатом пошуків інновацій в музейній справі має бути створення музейних установ нового типу – як етнокультурних центрів, де функціонують тематичні експозиції та виставки, акцентуючи увагу на невмирущих цінностях нематеріальної культури; постійно діють культурно-освітні програми для дітей різних вікових груп, що надає змогу зануритись в автентичне середовище кожного регіону; фактично створено етно-еко-музею, де все відтворюється з метою збереження етнокультурного і історичного середовища. Прикладом такого виду музеїв в Рівненській області є Національний історико-культурний музей-заповідник «Козацькі могили» [1].

Новітньою тенденцією сьогодні є поява на експозиціях «немузейних видів діяльності»: організація і проведення етнокультурних програм, фестивалів, функціонування етно-майстерень, магазинів із автентичними виробами, національних ресторанів тощо. Прикладом такого виду застосування такої новітньої тенденції є музей історії Острозької академії.

На сьогоднішній день у музеях Рівненської області найчастіше реалізуються наступні види інновацій в екскурсійно-туристичне обслуговуванні:

- використання сучасних інформаційних та мультимедійних технологій;

- створення нових і диверсифікація наявних експозицій;
- організація нових форм взаємодії з відвідувачами;
- сприяння створенню якісної інфраструктури туризму, в тому числі розвиток регіональної інфраструктури і музейної мережі для залучення туристичних груп;
 - розширення інформаційної присутності музею в місті, регіоні, країні (Інтернет-сайт, регулярні публікації в ЗМІ, путівники, наявність легкодоступною інформації про музеї в інформаційному просторі тощо);
 - створення регулярних програм;
 - пропозиція спеціальних програм (в тому числі: створення спеціальних методичних розробок екскурсій для груп різних вікових і соціальних категорій; включення нових розділів в основну експозицію для залучення окремих категорій екскурсантів) [1].

Тому лише врахування рівня запитів місцевого населення та туристів, зміна власного ставлення до професійної діяльності там працюючих, постійний пошук нових форм роботи з реальною і потенційною аудиторією забезпечить музею потрібність у суспільстві, перетворить їх на важливу складову культурної інфраструктури.

2.2. Музейні фахівці Рівненщини: історична ретроспектива діяльності

Наш аналіз обраного питання залишився б не повним, якби ми не згадали хоча б частину з тих організаторів, подвижників музейної справи, чия діяльність зробила наші установи культури саме такими, за допомогою яких можна позиціонувати регіональну культурну практику у просторі сьогодення, спираючись при цьому на розвідки М. Шахматової, Л. Грабинської, В. Мушировського та ін. Принагідно зазначу, що у наведеному переліку відсутні прізвища та творчі доробки багатьох працівників цієї галузі через недостатність збереженого матеріалу у самих музейних закладах, чи їх не впорядкованість. Приміром, фактично відсутня інформація про І.К.

Свешнікова, який значною мірою був причетний до дослідження багатьох сторінок вітчизняної (регіональної) історії, і саме йому Рівненщина зобов'язана у дослідженні історичної спадщини доби Козаччини; а також Т.О. Пономарьової, яка чимало років працювала на посаді завідувача відділу давньої історії цієї установи, брала участь у розкопках поля Берестецької битви разом з І.К. Свешніковим та була, згодом першим викладачем-сумісником кафедри культурології Рівненського державного інституту культури, якій Колегією МОН України затверджено вчене звання доцента тощо. Є окремі фахівці музейної справи й на історичних кафедрах університету. Однак ця інформація стала відома авторці уже по завершенню підготовки даного дослідження. Тому наведемо інформацію лише ту, яка стала доступною авторці в процесі підготовки бакалаврської. Отже:

АНДРУХОВ ПЕТРО ЗОТОВИЧ (1924 – 1996 рр.)

Історик, краєзнавець, освітній і громадський діяч, засновник і перший голова Острозького науково-краєзнавчого товариства «Спадщина» імені князів Острозьких (1989–1996), член і один із засновників Острозького осередку Українського історичного товариства, керівник наукового Центру вивчення спадщини Острозької Академії, Почесний професор Академії; ветеран Другої світової війни, кавалер ордена «Отечественная война II степени» і медалей «За відвагу», «За бойові заслуги», «За перемогу над Німеччиною»; лауреат Рівненської обласної премії «За відродження Волині». Народився 5 липня 1924 р. в м. Острозі в родині службовців. Його батько, Зот Пантелеймонович Андрухов, був старшиною армії УНР. 21 червня 1939 р. закінчив базову вселюдну «Повшехтну» школу при державному педагогічному ліцеї. 7 березня 1944 р. був мобілізований у Червону Армію. 24 березня 1944 р. приведений до присяги в м. Харкові у 533 запасному стрілецькому полку. Брав участь у військових операціях до травня 1945 р. Війну закінчив під Кенігсбергом командиром взводу. Демобілізувався у березні 1947 р. У 1949 р. вступив до Острозького педагогічного училища

(заочно), повний курс якого закінчив у серпні 1950 р., отримавши кваліфікацію вчителя початкових класів. По закінченні педучилища працював вихователем дитячого будинку, а згодом учителем Білашівської семирічної школи. У 1952 р. вступив на заочне відділення історико-філологічного факультету Львівського педагогічного інституту, який успішно закінчив у 1957 р., отримавши спеціальність учителя історії середньої школи. Працював учителем у Острозькій вечірній школі, згодом – в Острозькій СШ № 1. Із серпня 1965 р. по квітень 1968 р. працював директором Острозького краєзнавчого музею. 29 грудня 1965 р. був нагороджений знаком «Відмінник народної освіти». Створив науково-краєзнавче товариство «Спадщина» ім. князів Острозьких, яке об'єднало вчителів, лікарів, працівників культури м. Острога. У вересні 1990 р. за ініціативи Андрухова були започатковані постійні щорічні науково-краєзнавчі конференції «Острог на порозі 900-річчя». У 1992 р. Український фонд культури нагородив П. З. Андрухова премією «За відродження Волині». Помер 6 серпня 1996 р., похований в Острозі. Ім'ям Петра Андрухова названа одна з вулиць Острога. В Острозькій академії започаткована стипендія ім. П. Андрухова кращим студентам-історикам. На стіні будинку, де проживав П. Андрухов, встановлено меморіальну дошку [30].

Публікації:

Андрухов П. Волинська земля (Ровенщина) з глибини століть до сьогодення (мала хронологічна таблиця). Ровно, 1991. 48 с.

Андрухов П. Волинська земля (хроніка – джерела – постаті). Сокаль, 1992. 88 с.

Андрухов П. Волинь у легендах і переказах. Острог, 1995. 58 с.

Андрухов П. Волинь : події, імена, джерела. Острог, 1996. 264 с.

Андрухов П. 600 імен в історії великої Волині. Острог, 1993. 98 с.

АНТОНОВА ГАЛИНА МИКОЛАЇВНА

Народилася 3 грудня 1936 р. у м. Житомирі. Навчалася в середній школі № 14 м. Житомира. Там же долучалася й до культурної спадщини.

У 1960 р. закінчила Житомирський сільськогосподарський інститут. У 1971-1992 рр. працювала у Рівненському обласному краєзнавчому музеї завідуючою відділом природи.

Автор багатьох експозицій відділу. У 1970–1980-х рр. організовувала пересувні виставки відділу природи, які розширили уяву місцевих жителів про потенціал установи. Учасник експедицій з виявлення рідкісної флори Рівненщини. Організатор природоохоронної роботи в області [30].

Теми наукових досліджень: заказники, заповідні урочища Рівненської області; рослинний світ Рівненської області; природоохоронна робота в краї.

Публікації:

Край лісів та імливих боліт : розповідь про природоохорон. об'єкти Рівнен. обл. / Г. М. Антонова, Т. Л. Андрієнко, А. В. Єршов. Львів : Каменяр, 1988. 86 с.

Природно-заповідний фонд Рівненської області / авт.-упоряд. : Ю. М. Грищенко, Г. М. Антонова [та ін.]. Рівне : Волин. обереги, 2008. 216 с.

Ровенский краеведческий музей : путеводитель / Т. А. Пономарева, Г. Н. Антонова, Ю. М. Никольченко, Г. В. Бухало. Львов : Каменяр, 1982. С. 8–21.

БАБІНЧУК ЛЮДМИЛА АНАТОЛІВНА

Народилася 9 квітня 1962 р. у м. Новоград-Волинську Житомирської області. Навчалася у ЗОШ № 11 м. Рівне. У 1982 р. закінчила Рівненський державний інститут культури. З 1989 р. працює в Рівненському обласному краєзнавчому музеї науковим співробітником відділу історії, провідним зберігачем фондів. Із 2013 р. – завідувачка сектором обліку відділу фондів Рівненського обласного краєзнавчого музею. Проводить роботу з обліку та збереження експонатів. Бере участь в організації постійно діючих експозицій, виставок, підборі матеріалів для проведення лекцій та наукових досліджень.

Теми наукових досліджень: фондова колекція археологічних експонатів : організація збереження, вивчення, експонування.

Публікації:

Бабінчук Л. Малюнки краєвидів Корця [польських художників Наполеона Орди та Генріха Пейсера]. *Корцю – 850 років : наук. зб. матеріалів і тез наук. краєзн. конф., 13–14 жовт. 2000 р.* / ред.-упоряд. І. Пащук. Рівне : Волин. обереги, 2000. С. 56–57.

Прищепя Б. А., Бабінчук Л. А. Нові надходження до відділу археології Рівненського обласного краєзнавчого музею у 2011–2012 рр. *Наук. зап. / КЗ «Рівнен. обл. краєзн. музей» РОР. Рівне, 2013. Вип. 11 : [присвяч. розв. музейн. справи та краєзнавства Волині].* С. 159–161.

Бабінчук Л. Поповнення археологічної колекції княжої доби Рівненського обласного краєзнавчого музею в 2002–2005 рр. *Наук. зап. / Рівнен. обл. краєзн. музей. Рівне : Волин. обереги, 2006. Вип. 4 : [присвяч. 100-річчю з часу заснування першого музею в м. Рівне].* С. 167–171.

БАЧИНСЬКА АЛЛА ПЕТРІВНА

Народилася 15 серпня 1983 р. у с. Малинськ Березнівського району Рівненської області. Навчалася з 1989 по 2000 рр. в Малинській загальноосвітній школі I–III ступенів Березнівського району Рівненської області. У 2000–2005 рр. навчалася в Рівненському державному гуманітарному університеті, спеціальність «Культурологія, викладач історії та теорії культури». Була активним членом СНТ «Афіна» кафедри.

Із 2005 р. працювала архівістом госпрозрахункового відділу Державного архіву Рівненської області. З 2006 р. – зберігач фондів Рівненського обласного краєзнавчого музею, з 2012 р. – головний зберігач фондів Рівненського обласного краєзнавчого музею. Організовує роботу відділу фондів Рівненського обласного краєзнавчого музею. Бере участь у підготовці експозицій, нових виставок в музеї та за його межами. Теми наукових досліджень: етнографічні дослідження Городоцького музею

Федора Штейнгеля; історія православної церкви періоду Другої світової війни; фондова робота обласних краєзнавчих музеїв: традиції та інновації.

Публікації:

Бачинська А. П. Експедиційні дослідження села Великі Цепцевичі Володимирецького району. *Наук. зап. / Рівнен. обл. краєзн. музей. Рівне : О. Зень, 2010. Вип. 8 : [140-річчю від дня народж. Ф. Р.Штейнгеля присвяч.]. С. 46–49.*

Бачинська А. П. Населені пункти Березнівського району в історіографічних джерелах кінця XIX – початку XX ст. *Літопис Березнівщини : наук. зап. Березнів. краєзн. музею / ред.-упоряд. Н. Трохлюк. Рівне : О. Зень, 2011. Вип. 1. С. 36–44.*

Бачинська А. П. Релігійно-церковне життя періоду Другої світової війни в пам'ятках Рівненського обласного краєзнавчого музею. *Наук. зап. / КЗ «Рівнен. обл. краєзн. музей» РОР. Рівне, 2013. Вип. 11 : [присвяч. розв. музейн. справи та краєзнавства Волині]. С. 16–19.*

Бачинська А. П. Формування морально-етичної культури молоді засобами масової інформації. *Актуальні питання культурології: альм. наук. т-ва «Афіна». Рівне : РДГУ, 2004. С. 107–113.*

БЛЯШІВСЬКИЙ МИКОЛА ФЕДОТОВИЧ (1867 – 1926 рр.)

Археолог, етнограф, мистецтвознавець, громадський діяч. Академік АН УРСР. Народився 24 жовтня 1867 р. в Умані. Навчався у другій київській гімназії; в Імператорському Університеті св. Володимира (нині Київський державний університет ім. Т. Г. Шевченка) на юридичному факультеті, в Новоросійському університеті (Одеса), на природничому факультеті Московського університету (вільнослухач). Працював у Київському суді, в архіві Міністерства юстиції (Москва), в архіві фінансового управління Варшавської казенної палати Царства Польського. Був бібліотекарем Київського політехнічного інституту. Один із засновників Городоцького музею барона Ф. Р. Штейнгеля (нині с. Городок Рівненського району

Рівненської обл.). Відомий також як один із засновників та директор Київського музею старовини і мистецтва, інспектор київських художньо-промислових шкіл, голова Центрального Комітету охорони пам'яток старовини й мистецтва на Україні, член комітету Всеросійського союзу міст Південно-Західного фронту, уповноважений Імператорської Академії Наук з охорони пам'яток культури в Галичині та на Буковині, керівник відділу музеїв та охорони пам'яток Генерального секретаріату Центральної Ради, керівник етнографічної секції відділу мистецтв народного комісаріату освіти України. Дійсний член ВУАН, член Всеукраїнського Археологічного Комітету, дійсний член НТШ, почесний член Української державної академії мистецтв. Член Московського товариства природознавства, антропології та етнографії при Московському університеті, член-кореспондент нумізматичного товариства, член Московського археологічного товариства, член правління Товариства старожитностей і мистецтв. Член редакції «Киевской старины», редактор «Археологической летописи Южной России» (1897–1905 рр.).

Автор майже 80 статей, заміток, повідомлень, рецензій, документальних публікацій із питань археології, історії, етнографії, мистецтва, музеєзнавства. Помер 21 квітня 1926 р.

Теми наукових досліджень: антропологія; археологія; історія; етнографія; народне мистецтво.

Публікації:

Беляшевский Н. Ф. Монетные клады Киевской губернии. Киев, 1889. 84 с. *Наші національні скарби*. Київ, 1918.

Біляшівський М. Ф. Справа українського мистецтва. Київ, 1918.

ВОЙТЮК ОЛЕКСІЙ ПЕТРОВИЧ

Народився 18 березня 1985 р. в с. Іващуки Радивилівського району Рівненської області. З 1991 по 2000 рр. навчався в Іващуківській загальноосвітній школі Радивилівського району, з 2000 по 2002 рр. у

Козинській НВК «Школа-колегіум». 2002 року вступив до Рівненського інституту слов'янознавства Київського славістичного університету, який закінчив у 2007 р. У 2003-2007 рр. працював лаборантом у Волинській рятівній археологічній експедиції (на території Хрінницького водосховища). З 2007 по 2009 рр. – інспектор ДП НДЦ «Охоронна археологічна служба України». Починаючи з 2009 р. працює в Рівненському обласному краєзнавчому музеї: молодшим науковим співробітником, науковим співробітником, старшим науковим співробітником (2012 р.). Теми наукових досліджень: замки Волині XV – першої половини XVII ст.: військовий, економічний та суспільний аспекти.

Публікації:

Войтюк О. Городні в оборонній системі Волині у литовсько-польську добу. *Одне надійне життя... : (до 100-річчя від дня народж. Л. Маслова)*. Луцьк, 2009. С. 483–486.

Войтюк О. Дорогобузький замок литовсько-польської доби (за матеріалами розкопок Нікольченка Ю. М. у 70-х роках XX ст.). *Наук. зап. / Рівнен. обл. краєзн. музей. Рівне, 2010. Вип. 8 : [140-річчю від дня народж. Ф. Р. Штейнгеля присвяч.]*. С. 121–126.

Войтюк О. Дослідження О. М. Годованюк архітектурно-розпланувальних особливостей оборонної системи дитинця в Острозі. *Волинський музей : історія і сучасність : наук. зб.* Луцьк, 2009. Вип. 4. С. 418–420.

Войтюк О. Достовірність робіт Наполеона Орди на прикладі малюнків замків у Острозі, Тайкурах і Корці Рівненської області. *Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії : наук. зап. Рівнен. держ. гуманіт. ун-ту : матеріали XI Міжнар. наук.-практ. конф. «Актуал. пробл. вітчизн. та всесвіт. історії»*. Рівне, 2010. Вип. 20. С. 282–284.

Войтюк О. Замок в с. Муравиця Млинівського району Рівненської області в XV – першій половині XVI ст. за археологічними матеріалами. *Нові*

дослідження пам'яток козацької доби в Україні : зб. наук. пр. Київ, 2011. Вип. 20, ч. 1. С. 100–104.

ГАВРИЛЕНКО ОЛЬГА МЕФОДІВНА

Народилася 21 січня 1955 р. у с. Здовбиця Дубенського району Рівненської області. Навчалася у Здовбицькій восьмирічній школі Дубенського району Рівненської області (1970 р.), Семидубській СШ (1972 р.). У 1980 р. закінчила філологічний факультет Рівненського державного педагогічного інституту ім. Д. З. Мануїльського за спеціальністю «Українська мова та література». Працювала у Клишівській восьмирічній школі Дубенського району вчителем історії та фізкультури (1980–1982 рр.), у СПТУ-27 м. Дубно з 1982 по 1988 рр. – викладачем російської мови та літератури, української мови та літератури, а також у СШ № 8 м. Дубно – вчителем української мови та літератури (1988–1990 рр.). Із 1990 р. працює у Дубенському краєзнавчому музеї: науковим, старшим науковим співробітником. Із 1993 р. – завідувача відділом науково-освітньої роботи Державного історико-культурного заповідника м. Дубна. Постійно бере участь в організації експозицій та виставок. У 1991 р. брала участь в експедиції на чолі із завідувачою відділом природи Рівненського обласного краєзнавчого музею Г. Антоною у Радивилівському районі. У 1999 р. досліджувала парки відомого фахівця, голландця ще походженням, Діонісія Міклера на Рівненщині.

Нагороджена Почесними грамотами Міністерства культури і туризму України, Центрального комітету профспілки працівників культури України (2008 р.), Рівненської обласної ради (2012 р.), грамотами обласного управління культури і туризму Рівненської обласної державної адміністрації (2010 р.), Дубенської міської ради (2006, 2008 рр.), Дубенської районної організації профспілки працівників культури (2009 р.). Теми наукових досліджень: історія міста Дубно та Дубенщини.

Публікації:

Гавриленко О., Шевчук Є. Скарби наші духовні : з колекції Держ. іст.-культ. заповідника м. Дубно; фото : В. Луць. Рівне, 2000. 6 с.

Державний історико-культурний заповідник у місті Дубні / О. Гавриленко, Т. Дмитренко, І. Кузнєцов, М. Пшеничний, Є. Шевчук. Рівне, 2000. 12 с.

Дубно, княжий мій граде! : краєзн. нарис / Н. Любецька, Т. Дмитренко, О. Гавриленко, М. Пшеничний. Дубно, 2001. 52 с.

Дубно, княжий мій граде! : краєзн. нарис / Н. Любецька, Т. Дмитренко, О. Гавриленко, М. Пшеничний. Вид. 2-ге, допов. Луцьк, 2005. 52 с.

ДАНИЛЮК МАРІЯ МИКОЛАЇВНА

Народилася 11 червня 1967 р. у с. Бродівське Острозького району Рівненської області. У 1984 р. закінчила Хорівську середню школу. Після навчання на історичному факультеті Львівського державного університету ім. Івана Франка (1987–1992 рр.) працювала в Рівненській середній школі № 13 на посаді вчителя історії. З жовтня 1994 р. працює в Державному історико-культурному заповіднику м. Острога: молодшим науковим працівником відділу історії краєзнавчого музею, завідуючою відділом Музею книги та друкарства Державного історико-культурного заповідника м. Острога. З листопада 1999 р. очолює Відділ історії краєзнавчого музею. Учасник історико-етнографічних експедицій по обстеженню населених пунктів та традиційних народних промыслів Острозького району Рівненської області та прилеглих волинських районів.

Автор постійно діючої експозиції «Давньої історії Острога» у замку князів Острозьких та експозицій літературно-меморіального музею М. Островського у с. Вілія. Активна популяризаторка регіональної культурної спадщини. Тема наукових досліджень: історичне краєзнавство Острожчини, його проблеми і постаті.

Публікації:

Село Карпилівка на Білогірщині – осередок гончарства в краї / О. Романчук, М. Данилюк. *Матеріали VII–IX наук.-краєзнавчої конф. «Остроз на порозі 900-річчя». 1996–1998 рр.* Острог, 2000. С. 121–127.

Данилюк М. «Праведник народів світу» Федір Кондратюк із села Оженин. *Острозький краєзнавчий збірник.* Острог, 2004. Вип. 1. С. 34.

Неопублікована спадщина літератора, історика і краєзнавця з Острога Пантелеймона Юр'єва / А. Хеленюк, М. Данилюк. *Острозький краєзнавчий збірник.* Острог, 2004. Вип. 1. С. 61–62.

Незабутні [постаті острозького музейництва і краєзнавства] / М. Манько, М. Данилюк. *Історія музейництва, пам'яткоохоронної справи, краєзнавства і туризму в м. Острозі і на Волині : наук. зб.* Острог, 2006. Вип. 1. С. 8–18.

Основоположник острозького музейництва Михайло Тучемський і родина Островських із Вілії / М. Манько, М. Данилюк. *Історія музейництва, пам'яткоохоронної справи, краєзнавства і туризму в м. Острозі і на Волині : наук. зб.* Острог, 2006. Вип. 1. С. 19–25.

Данилюк М. Сенс життя не зміряти літами (Василь Червоний і Острожчина). *Острозький краєзнавчий збірник.* Острог, 2010. Вип. 4. С. 188–191.

Михайло Тучемський – засновник і перший керівник історичного музею в Острозі / М. Манько, М. Данилюк. *Острозький краєзнавчий збірник.* Острог, 2012. Вип. 5. С. 3–8.

ДІДУХ ЯКІВ ПЕТРОВИЧ

Народився 7 травня 1948 р. у с. Городок на Рівненщині. Свою наукову діяльність розпочав у Рівненському обласному краєзнавчому музеї, де працював науковим співробітником, навчаючись одночасно в Київському національному університеті ім. Т. Шевченка на біологічному факультеті. Після здобуття вищої освіти Яків Петрович вступає до аспірантури Інституту

ботаніки ім. М. Г. Холодного НАН України і після захисту дисертації в 1977 р. залишається там працювати. В інституті він пройшов шлях від молодшого наукового співробітника до директора установи.

Я. П. Дідух працює у галузі ботаніки (екології рослин, геоботаніки, флористики, фітосозології); член-кореспондент Національної академії наук України (2003 р.). Із його ім'ям пов'язані вагомні результати досліджень центральних проблем теорії геоботаніки і класифікації, районування, картографування, а також еволюції рослинного покриву. Яків Петрович є засновником наукової школи синфітоіндикації – оцінювання екологічних факторів на основі аналізу рослинних угруповань. Він створив екологічні шкали видів вітчизняної флори і започаткував багатотомне видання «Екофлора України». У природоохоронній діяльності Я. П. Дідух є одним із провідних виконавців багатьох державних документів, які стосуються охорони довкілля, сталого розвитку України, а також є членом багатьох комісій і робочих груп з питань формування та реалізації екологічної політики в нашій країні. Як член комісії Національного комітету з програми ЮНЕСКО «Людина і біосфера», міжнародних асоціацій JAVS та JAPT Я. П. Дідух є науковим куратором міжнародної програми «Створення ТБР «Західне Полісся» і екологічної мережі в Поліссі», яку виконують у межах білорусько-польсько-української співпраці. Він брав участь у підготовці Карти рослинності Європи (2000 р.) та карт для Національного атласу України (2008). Учений є головним редактором «Українського ботанічного журналу» та «Українського фітоценологічного збірника», членом редколегії часописів «Екологія і ноосферологія», «Ґрунтознавство», «Dendrobiology», «Biodiversity» та ін. Входить до складу спеціалізованої вченої ради із захисту докторських дисертацій, експертної ради ВАК України, секції екології Комітету з державних премій України в галузі науки і техніки. Я. П. Дідух – автор понад 350 наукових праць, у тому числі 17 монографій. Багато сил і енергії вчений віддає підготовці наукових кадрів. Серед його учнів 12 кандидатів і докторів наук. Яків Петрович – викладач Національного

університету «Києво-Могилянська академія» від початку його заснування. З 2003 р. Я. П. Дідух очолює Інститут ботаніки ім. М. Г. Холодного НАН України. Теми наукових досліджень: екологія; геоботаніка; флористика.

Публікації:

Дідух Я. П. Етюди фітоєкології / Ін-т ботаніки ім. М. Г. Холодного НАН України. Київ : Арістей, 2008. 268 с.

Дидух Я. П. Растительный покров горного Крыма. Киев : Наук. думка, 1992. 253 с.

МІЧУДА ВОЛОДИМИР ДМИТРОВИЧ (1943 – 2008 рр.)

Народився 28 листопада 1943 р. у м. Рівне. Навчався у середній школі № 10 м. Рівне. В 1964 р. заочно закінчив художню студію в м. Баку (Азербайджанська РСР). У 1960-2005 рр. працював у Рівненському обласному краєзнавчому музеї художником-оформлювачем. Оформляв виставки вагон-музею, автомузею: «Людина і релігія» (1974 р.), «Велика Перемога», «Природні багатства Рівненщини» (1985 р.), «Під прапором братерства» (1986 р.), «Народу подвиг вікопомний» (1990 р.), «Людина з легенди» (1986 р.), «В братерній сім'ї народів» (1986 р.). Тематичні виставки до обласних, всеукраїнських наукових конференцій, круглих столів, ювілеїв: «Т. Г. Шевченко і Рівненщина» (1987 р.), «У вирі воєнного лихоліття»: до 50-річчя УПА (1992 р.), «Обпалена пам'ять»: до 50-річчя визволення України від німецько-фашистських загарбників (1994 р.), «З історії грошового обігу в Україні» (1995 р.), «Святі землі Волинської» (1996 р.), «Наш біль Чорнобиль» (1996 р.), «100-річчя музейної справи на Рівненщині» (1996 р.), «Вони пройшли Афган» (1999 р.), «Перемозі – 55» (2000 р.), «Via Regia – дорога європейської культури» (2004 р.). Нагороджений медаллю «20 років Перемоги у Великій Вітчизняній війні» (1965 р.), медаллю «Ветеран праці» (1970 р.). Помер Володимир Дмитрович 14 вересня 2008 р., похований в м. Рівне.

Література про В. Д. Мічуду:

Мушировський В. М. Справа всього життя. *Наук. зап.* / Рівнен. обл. краєзн. музей. Рівне : О. Зень, 2009. Вип. 7 : [190-річчю від дня народж. П. О. Куліша присвяч.]. С. 92–95.

Столярчук Б. Й. Митці Рівненщини : енциклопед. довід. Рівне : О. Зень, 2011. С. 220.

МУШИРОВСЬКИЙ ВОЛОДИМИР МАКАРОВИЧ

Народився 7 жовтня 1940 р. у с. Судобичі Дубенського району. Навчався в Здовбицькій семирічній школі, Семидубській середній школі Дубенського району, Рівненському профтехучилищі № 4. Закінчив історичний факультет Львівського державного університету ім. І. Франка. Працював на Рівненському заводі високовольтної апаратури слюсарем механоскладальних робіт. Із 1971 р. працює в Рівненському обласному краєзнавчому музеї науковим співробітником, завідуючим відділом, заступником директора музею. У 2000–2005 рр. працював викладачем кафедри документальних комунікацій та в окремі періоди – культурології Рівненського державного гуманітарного університету (за сумісництвом).

Нагороджений медаллю «Ветеран праці» 1987 р. Почесний член Рівненської обласної організації Національної спілки краєзнавців України. Теми наукових досліджень: музеєзнавство, холодна і вогнепальна зброя.

Публікації:

Мушировський В. М. Ветерани війни – ветерани музею. *Наук. зап.* / Рівнен. обл. краєзн. музей. Рівне, 2010. Вип. 8 : [140-річчю від дня народж. Ф. Р. Штейнгеля присвяч.]. С. 217–223.

Мушировський В. М. Видатні та культурні діячі краю в дослідженнях Рівненського обласного краєзнавчого музею. *Діячі науки і мистецтва рідного краю у розвитку української національної культури : зб. матеріалів і тез наук. конф.*, 20–30 верес. 1998 р. Рівне, 1998. С. 62–65.

Мушировський В. М. Дослідник, музеєзнавець, експозиційник : до ювілею Пономарьової Т. О. – завідуючої сектору стародав. історії Рівнен. обл. краєзн. Музею. *Наук. зап. / КЗ «Рівнен. обл. краєзн. музей» РОР*. Рівне, 2013. Вип. 11 : [присвяч. розв. музейн. справи та краєзнавства Волині]. С. 114–117.

Мушировський В. М. Гурій Бухало – науковець, дослідник, ветеран Рівненського обласного краєзнавчого музею. *Наук. зап. / Рівнен. обл. краєзн. музей*. Рівне : О. Зень, 2008. Вип. 6 : [присвяч. 155-річчю від дня народж. В. Г. Короленка]. С. 152–156.

НАГОРНА ІННА ЄВГЕНІВНА

Народилася 21 серпня 1973 р. у м. Рівне. У 1980-1990 рр. навчалася у Рівненській середній школі № 9. У 1988 р. закінчила з відзнакою художню школу. З 1991 р. навчалася на філологічному факультеті Рівненського педагогічного інституту, який закінчила у 1996 р. У 1991–1993 рр. працювала екскурсоводом у туристичній фірмі «Азалія». З 1993 р. – науковий редактор у редакційно-видавничій групі «Реабілітовані історією».

У 2001–2002 рр. викладала українську літературу в Рівненському аграрному коледжі. У 2002-2006 рр. працювала вчителем образотворчого мистецтва у Навчально-виробничому об'єднанні № 18. Працювала над художнім оформленням понад 70 книг рівненських авторів.

Із 2006 р. очолила відділ «Літературного музею Уласа Самчука» Рівненського обласного краєзнавчого музею. У 2008 р. І. Є. Нагорна розпочала упорядковувати і видавати «Бібліотечку Літературного музею Уласа Самчука в Рівному» – серію книг авторів та розповідей про авторів, що співпрацювали з Уласом Самчуком, якими певною мірою заповнено прогалину у висвітленні літературно-мистецького життя в Україні в 1941–1943 рр. Понад десять років І. Нагорна веде громадську роботу в Рівненському обласному об'єднанні Всеукраїнського товариства «Просвіта»

ім. Т. Г. Шевченка. Є членом Союзу Українок. Теми наукових досліджень: творчий і життєвий шлях письменника У. Самчука.

Публікації:

Горліс-Горський Ю. Отаман Хмара : твори / Ю. Горліс-Горський ; упоряд. І. Нагорна. Рівне : Азалія, 2012. 63 с. (Б-чка Літ. музею У. Самчука).

НАГОРНЮК ОЛЕКСІЙ АНАТОЛІЙОВИЧ

Народився 3 квітня 1978 р. у м. Рівне. Навчався у середній школі № 15 м. Рівне. Закінчив державну художню середню школу ім. Т. Г. Шевченка (м. Київ), Рівненський інститут слов'янознавства (факультет романо-германської та слов'янської філології за спеціальністю «Мистецтвознавство»). Із 2007 р. працює в Рівненському обласному краєзнавчому музеї старшим науковим співробітником відділу «Інституту дослідів Волині». Займається аудіовізуальною антропологією Полісся та Волині (створення етнографічних фільмів, аудіозаписи музичного та прозового фольклору, етнографічна фотографія). Є учасником етнографічних експедицій на Полісся України та Білорусі, Волинь, у Чорнобильську зону (з 1999 р.), співавтор мультимедійних дисків «Полісся – пісні та люди», «Сварицевичі», «На краю боліт». Член рівненської громадської організації «Творче об'єднання «Свіча». Теми наукових досліджень: етнографічна некрополістика; сакральна топографія; символіка народного мистецтва Полісся та Волині.

Публікації:

Нагорнюк О. А. Вузькоколіяка. 106 кілометрів Полісся : фотоальбом. Рівне, 2008. 60 с.

ОСТРОВСЬКИЙ МИХАЙЛО ІВАНОВИЧ (1897 – 1975 рр.).

Дослідник Волині, археолог. Народився 6 вересня 1897 р. в м. Дубно у сім'ї фельдшера. Після закінчення початкової школи в м. Острозі у 1909 р. поступає на навчання до Острозької гімназії. У 1915 р. під час евакуації м.

Острога був вивезений до Києва, де й закінчив у 1917 р. п'яту гімназію «Товариства викладачів» (так записано в автобіографії).

У 1918 р. вступив у відкритий з ініціативи гетьмана П. Скоропадського Київський університет, але за станом здоров'я переїхав до родини у Кам'янець-Подільський. Вступив до місцевого університету на агрономічне відділення, де провчився два роки. Захворівши на брюшний тиф та залишившись без засобів існування, повернувся до матері у м. Дубно. Після тривалих хвороб втратив працездатність, тому не зміг повернутися на навчання. Надалі поповнював освіту, виписуючи лекції, та надавав приватні уроки. У 1928 р., долучившись до діяльності дубенського краєзнавчого кола, почав збирати та реєструвати пам'ятки Волині. Як делегат Державного археологічного музею у Варшаві на Волинь (1936–1939 рр.) обмежував свої дослідження дубно-крем'янецьким регіоном. Був одним із творців повітового музею у Дубному, а в часи Другої світової війни – його директором. Із 1938 р. до останніх років життя незмінно працював у музеях: до 1946 р. – у Дубенському, а з 1946 р. – у Дубенському, Крем'янецькому. Помер у січні 1975 р. у Кременці.

Оскільки творча спадщина М. І. Островського публікувалась за життя переважно у місцевих газетах, про неї невідомо широкому загалу. Сьогодні відомо лише про незначну кількість його наукових публікацій. Це, передусім, матеріали з розкопок пам'яток кам'яної, бронзової та римської доби. Щоправда коротка згадка про значний доробок ученого присутня фактично в усіх археологічних оглядах цієї території. Зокрема по пам'ятках княжої доби знаходимо її в зведенні львівського археолога О. О. Ратича.

Як дослідник багатьох археологічних епох М. І. Островський відомий переважно завдяки збору поверхневого археологічного матеріалу на десятках багаточисельних пам'яток регіону. Проте маловідомими залишилися спроби цього невтомного краєзнавця досліджувати стаціонарними розкопками пам'ятки княжої доби в регіоні. Про окремі з них є лише короткі згадки в археологічній карті, підготовленій фахівцями Інституту суспільних наук у

Львові 1982 року. Ще перед війною, входячи до дубенського краєзнавчого кола, М. І. Островський дослідив десятки городищ у селах Будераж, Варковичі, Мирогоща, Острів, над р. Іквою – Підлужжя, Верба, Листвин та ін. Часто (так було, зокрема, в X–XI ст.) ці укріплення слугували сховищами для мешканців поселень княжої доби, виявлених ученим у селах: Будераж (на південний схід від городища, на піщаних дюнах за р. Збитенкою), Волиця (біля кургану при дорозі на м. Дубно), Завалля («праворуч від дороги наприкінці села»), Мирогоща, урочище «Коло цвинтаря» (виявлено сліди печищ та глиняної обмазки, хрестик із сірого шиферу), Рогізне (біля церкви). Учений активно займався археологією під час і після Другої світової війни. Описуючи городище південно-східніше від Дубнівського замку, яке він вивчав у 1946 р., учений занотовує обстежені ним місця з «грубим шаром попелу від зруйнованих будинків». У важкі післявоєнні роки саме він брав активну участь у роботах усіх археологічних експедицій, які досліджували Південно-Східну Волинь (керівники експедицій – М. Ю. Смішко, М. О. Тиханова, І. І. Тереножкін та ін.). Особливо великим є внесок дослідника у серйозні широкомасштабні археологічні дослідження в краї у 1947 р., які провела Дубно-Крем'янецька археологічна експедиція Інституту археології під керівництвом відомого історика, археолога та етнографа Михайла Яковича Рудинського (1887–1958 рр.), у той час завідувача відділом первісної археології цього інституту. Під час її роботи за участю М. І. Островського було складено детальну археологічну карту з фіксацією укріплень на значних територіях у верхів'ях р. Ікви. У 1946 та 1951 рр. на підставі Відкритого листа Інституту археології АН УРСР він самостійно розпочав археологічні дослідження Кременецького замку. Того ж 1951 р. М. І. Островський взяв участь в експедиції, організованій Рівненським обласним історико-краєзнавчим музеєм, у Залужжі Дубровицького району Рівненщини, де в заплаві р. Случ було досліджене ранньосередньовічне городище. Виявлені ученим матеріали дають змогу трактувати цю пам'ятку як один з перших дружинних осередків на Поліссі. Особливо плідною у науковому

плані була співпраця із загоном із вивчення фортець Інституту історії матеріальної культури АН СРСР із Ленінграда, який працював на Крем'янецьчині під керівництвом П. О. Раппопорта у 1961 р. Того ж року учений досліджував городище княжого Шумська у с. Онишківці.

Чималою є роль М. І. Островського у складанні колекцій та побудові експозицій Дубенського та Крем'янецького краєзнавчих музеїв. Саме тут частково збереглися пам'ятки з розкопок ученого.

Дубенщина завдячує М. І. Островському цілою низкою археологічних досліджень і відкриттів та вагомим поповненням фондової колекції предметами археології.

ПАРХОМЕНКО ТЕТЯНА ПЕТРІВНА

Народилася 25 березня 1975 р. у м. Рівне. В 1992 р. закінчила середню школу № 20 та вступила на художньо-педагогічний факультет Рівненського державного інституту культури, спеціалізація – «Українознавець-етнолог, викладач фахових дисциплін». Із 1996 р. працює в Рівненському обласному краєзнавчому музеї. У 1998 р. вступила до аспірантури Київського Національного університету культури та мистецтв. Тема дисертаційного дослідження «Народні обряди, звичаї й вірування, пов'язані з бджільництвом (Рівненське Полісся. Друга половина IX–XX ст.)».

У 2001 р. повернулась до Рівненського обласного краєзнавчого музею. За сумісництвом працювала в Палаці дітей та молоді в Школі традиційної народної культури для старшої та молодшої фольклорних груп «Веснянка» (2001 р.); при обласній Малій академії наук учнівської молоді (керівник гуртка з етнології), в Центрі захисту культурної спадщини при МНС України (етнограф) у 1999, 2003–2006, 2012–2013 рр. із перервою на навчання в аспірантурі (1996–1998, 2002 рр.) працювала у відділі етнографії Рівненського обласного краєзнавчого музею на посадах молодшого наукового (1996–1998, 2002 рр.), наукового (2003–2004 рр.), старшого наукового співробітника (з 2005 р.). У 2003–2004 рр. за фінансової підтримки

Рівненської обласної держадміністрації була керівником комплексної етнографічно-культурологічної експедиції «Шляхами Південної Рівненщини». Постійний член оргкомітету з проведення «Музейних гостин». Як керівник експедиційної групи та викладач дисципліни «Етнографія» працювала у Першій Всеукраїнській літній школі фольклористики Малої академії наук України на базі смт. Дубровиця (2010 р.). Член міського й обласного журі відділення фольклору та етнографії Малої академії наук. Учасник численних експедицій з обстеження Рівненської, Київської, Житомирської, Вінницької областей. Учасник комплексних фольклорно-етнографічних експедицій у Зону відчуження в 2004 р. У складі Рівненського фольклорно-етнографічного товариства обстежувала північні райони Рівненщини (1998–2000 р.). Брала участь в експедиції від Центру захисту культурної спадщини при МНС України в Рокитнівський район (2006 р.), експедиції відділу етнографії – в Острозький (2007 р.), в Зарічненський (2008 р.), в Дубровицький (2010 р.), в Демидівський (2012 р.) райони, в археологічних експедиціях у Дорогобуж (2002 р.) та Пересопницю (2005 р.). Брала участь в організації експозицій та виставок.

Член Рівненського обласного фольклорно-етнографічного товариства, член Рівненської обласної організації Національної спілки краєзнавців України. Теми наукових досліджень: календарна й сімейна обрядовість; традиційні народні промисли; бджільництво; фольклор.

ПШЕНИЧНИЙ ЮРІЙ ЛЕОНІДОВИЧ

Народився 15 січня 1985 р. у м. Дубно. Навчався у Дубенській загальноосвітній школі № 8 (гімназія № 2). Закінчив Національний університет «Острозька академія» за спеціальністю «Історія».

Працює в Державному історико-культурному заповіднику м. Дубна науковим співробітником відділу історії. Теми наукових досліджень: археологічні дослідження Дубенського району Рівненської області.

РАВЧУК ГРИГОРІЙ РОМАНОВИЧ (1895 – 1986 рр.)

Історик, етнолог, музеолог, громадський діяч. Народився 20 квітня 1895 р. у с. Борисові Ізяславського району Хмельницької області. Його батьки – Анастасія та Роман – походили із заможних православних селян. Вони були посесорами с. Вітовці (сучасне с. Заріччя Хмельницької області), яке було надане їм у розпорядження плужнянською графінею. Маючи потяг і можливість до навчання, майбутній історик почав його в Борисівській церковно-приходській школі. Закінчивши її з відзнакою, він отримав рекомендацію для навчання у гімназії. Середню освіту Григорій Равчук здобув в Острозі, з яким він пов'язав свій життєвий шлях в повоєнний період – у стінах Острозької чоловічої гімназії, у якій навчався протягом 1905–1913 рр. 1913 р. Г. Р. Равчук став студентом історичного відділення історико-філологічного факультету університету Св. Володимира, який закінчив у 1918 р. Відразу ж після отримання ним вищої освіти 1918 року починається його трудова діяльність на освітянській ниві. Він працює викладачем української мови в Богуславській гімназії. Через деякий час завідує Борисівською чотирикласною школою, а згодом там же і бібліотекою. У 1923 р. Г. Р. Равчук переходить до м. Острога, де обіймає посаду секретаря Острозького товариства «Просвіта», що постало навесні 1917 р. в Острозі.

Із 1924 р. Г. Р. Равчук працював учителем української мови та літератури в м. Бровари Київської області. Після такого плідного етапу своєї діяльності, яка була розцінена як «прояви націоналізму», етнологу довелося на деякий час відмовитись від дослідницької роботи. Тому він вже з 1931 р. працює в тресті «Кузбас-вугілля», потім із 1935 р. – рахівником будівельної контори у м. Чернігові. Деякий час займався сільським господарством: був обліковцем в с. Талка Архангельської області. У 1937 р. Г. Р. Равчук зазнав репресій, причиною яких послужила його участь у товаристві «Просвіта» в першій половині 1920-х рр. У 1944 р. Г. Р. Равчук повертається з Сибіру в с. Борисів у пошуках роботи. У 1949 р. досвідчений етнолог почав працювати рахівником в Острозькому музеї. У той час він знайомиться із здобутками Острозького краєзнавства: вивчає історію краю, збирає нові етнологічні

матеріали. У нього виникають нові ідеї. 1956 р. Г. Р. Равчук фактично отримує диплом за сприянням М. Є. Більдіна. З цього часу Григорій Романович обіймає посаду наукового працівника музею. З самого початку праці в музеї Григорій Романович постійно збагачує експозицію цієї установи. В Острозі Г. Р. Равчук читав лекції на історико-культурологічні теми, проводив екскурсії, плідно працював як дослідник. Г. Р. Равчук був відомий як етнолог і в столичних колах дослідників – він тісно співпрацював з Інститутом мистецтвознавства, фольклору та етнографії Академії наук УРСР. Незважаючи на перешкоди, досвідчений музеолог 1958 р. впорядкував та видав «Путівник по історичних пам'ятках м. Острога». Подібні путівники з ідентичною назвою були видані в 1960, 1961 та в 1964 рр. Григорій Романович дбає про те, щоб створити художній відділ музею, в якому експонуватимуться зразки образотворчого мистецтва». Він як музеолог намагався популяризувати історію країни, краю, донести до народу усвідомлення його як такого, що має свою власну багатовікову історію, культуру, традиції, звичаї та обряди. У 1960 р. вийшла з друку у книжково-журнальному видавництві м. Львів книга Григорія Равчука «Острог і його околиці» в серії «Нариси з історії західноукраїнських міст і сіл». В цілому книга має значну цінність, бо вперше за часів радянської влади була видана праця, автор якої виділив історію Острога та Острожчини з найдавніших часів до кінця 1950-х рр. У Державному архіві Рівненської області зберігається справа, у якій міститься короткий історичний нарис: «Справка по истории городов Корец, Острог и Межиричи», написаний Г. Равчуком. Під такою назвою ця праця не була видана, лише окремо були опубліковані статті в пресі про Острог, Корець, Межиричі. 1968 року Григорій Романович виходить на пенсію, але продовжує досліджувати минуле Волині, зокрема Острога. Робота в цьому напрямку виявилась найбільш плідною. 6 квітня 1986 р. життєвий шлях історика, етнолога закінчився. У 1987 році посмертно було видано краєзнавчий нарис «Острог» у співавторстві з І. О.Ткачем. Теми

наукових досліджень: історія Острозького краю; етнологічна спадщина; музеєзнавство [30].

СОКОЛЕНКО СВІТЛАНА МИКОЛАЇВНА

Народилася 17 червня 1948 р. у м. Рівне. Навчалася в ЗОШ № 19 м. Рівне. Закінчила Київський державний університет ім. Т. Г. Шевченка за спеціальністю «Історик, викладач історії та суспільствознавства». З 1966 по 1970 рр. працювала технічним секретарем Рівненського обкому ЛКСМ України; у 1970-1975 рр. – інструктором відділу студентської і шкільної молоді та піонерії. З 1975 р. почала працювати в Рівненському обласному краєзнавчому музеї: завідувача відділом науково-просвітницької та масової роботи, завідувача відділом фондів музею. У 1991 р. по лютий 2002 р. – заступник директора з наукової роботи. У 2001-2013 рр. – завідувачка відділом фондів. Обіймаючи посаду завідувачки відділом науково-просвітницької та масової роботи, організувала та брала активну участь у пересувних виставках «Вагон-музей» та «Авто-музей». Організувала фондову роботу Рівненського обласного краєзнавчого музею та районних музеїв. Очолювала профспілкову організацію музею [30].

Нагороджена грамотами та подяками Міністерства культури України, управління культури і туризму Рівненської облдержадміністрації та адміністрації музею. Теми наукових досліджень: роль музеїв у вихованні підростаючого покоління.

СОКОЛЯНСЬКИЙ ПРОКІП АНДРІЙОВИЧ (1913 – 1971 рр.)

Народився 21 липня 1913 р. у с. Дмухайлівка Гупалівської волості Новомосковського повіту Катеринославської губернії (нині Магдалинівський район Дніпропетровської області). Закінчив місцеву школу у 1928 р. Навчався у Новомосковському педагогічному технікумі. З 1930 р. почав педагогічну діяльність. Спершу направлений до Амвросіївського відділення народної освіти, працював вчителем Боровської залізничної, Рящанської середньої шкіл. Згодом вступив до Одеського державного університету на

філологічне відділення, але незабаром перейшов на історичний факультет. У 1940 р. його направили на роботу до Західної України вчителем історії та заступником директора заочної частини Дерманської медшколи тодішнього Мізоцького району. Приїхав із сім'єю, але незабаром був змушений покинути Дермань. Учасник Великої Вітчизняної війни, має урядові нагороди [30].

Після війни працював в Острозькому педагогічному училищі. Потім (у зв'язку з тим, що цей заклад перевели до Дубно), почав працювати в тих же стінах, але вже як вчитель школи-інтернату. З 1962 до 1964 рр. – директор музею. Згодом Прокіп Андрійович знову повертається на педагогічну «ниву». Працював викладачем історії аж до своєї смерті, яка раптово настала 22 квітня 1971 року. Похований на П'ятницькому кладовищі в м. Острозі.

ТОЛСТУХА ЛІЛІЯ ВАСИЛІВНА

Народилася 14 червня 1945 р. у м. Рівне. У 1971 р. закінчила факультет романо-германської філології Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка. З 1984 р. працює в Рівненському обласному краєзнавчому музеї на різних посадах: старшим науковим працівником відділу, завідуючою відділом науково-освітньої роботи, старшим науковим працівником. Займається перекладацькою роботою. Нагороджена грамотами Міністерства культури України, Рівненської обласної державної адміністрації. Теми наукових досліджень: еміграція мешканців Рівненщини в ХХ–ХХІ ст.

ТУЧЕМСЬКИЙ МИХАЙЛО АНДРІЙОВИЧ (1872 – 1945 рр.)

Православний священик, церковно-громадський і освітній діяч на Волині кінця ХІХ – першої половини ХХ ст., публіцист, краєзнавець, дослідник і зберігач острозької давнини. Народився 5 (17) вересня 1872 р. в с. Понебель Ровенського повіту Волинської губернії (нині Рівненський район Рівненської області). Закінчив Волинську духовну семінарію в Кременці 1893 р. Вчителював і працював священиком у Кременецькому повіті. З 1904 р. – спостережник («наблюдатель») церковно-парафіяльних шкіл Острозького

повіту і священник Острозького Богоявленського собору. Ініціатор створення Братства імені князів Острозьких (1909 р.), реставрації замку князів Острозьких (1913–1914 рр.), відкриття в ньому історичного музею в серпні 1916 р.; його перший завідувач та зберігач фондів.

У чисельних публікаціях в церковній періодиці популяризував Острогіану та спадщину слов'яно-греко-латинської академії. Зробив спробу встановити місцезнаходження праху князя В.-К. Острозького. Радянським ревкомом та польською адміністрацією був усунутий від керівництва Острозьким історичним музеєм. В останні десятиріччя життя – настоятель кафедрального собору в Кременці, митрофорний протоієрей. Завдяки ініціативам і діяльності М. Тучемського був збережений замок князів Острозьких, унікальні писемні, речові, образотворчі та архітектурні пам'ятки їх доби, закладено міцний фундамент розвитку краєзнавчих досліджень та музейної справи в місті. Помер 23 квітня 1945 р. у м. Кременець Тернопільської області.

УКРАЇНЕЦЬ АЛЛА МИКОЛАЇВНА

Народилася 17 листопада 1957 р. у с. Тучин Гощанського району Рівненської області. У 1973–1975 рр. навчалася в Тучинській загальноосвітній школі, потім у загальноосвітній школі № 13 м. Рівне. У 1975 р. вступила до Рівненського державного педагогічного інституту ім. Д. З. Мануїльського, який закінчила 1979 р. Розпочала трудовий шлях учителем української мови та літератури у середній школі с. Ставичани Славутського району Хмельницької області (1979–1981 рр.).

Із 1981 р. працює у Рівненському обласному краєзнавчому музеї: науковим співробітником, старшим науковим співробітником, завідувачем сектору, завідувачем відділу етнографії. Автор етнографічної експозиції Рівненського обласного краєзнавчого музею (1986 р.), автор проекту «Музейні гостини» Рівненського обласного краєзнавчого музею (проект започатковано у 1992 р.), учасник археологічних (с. Дорогобуж, с.

Пересопниця, «Козацькі могили») та фольклорно-етнографічних експедицій з обстеження Рівненської, Київської, Житомирської областей та зони відчуження (Чорнобильський та Поліський райони Київської області, Овруцький район Житомирської області).

Заслужений працівник культури України (2008 р.). Нагороджена грамотами Міністерства культури України та Міністерства освіти України, Рівненської обласної ради.

Почесний член Національної спілки краєзнавців України (2007 р.). Член Рівненської обласної організації Національної спілки краєзнавців України, член Всеукраїнського об'єднання «Просвіта».

Теми наукових досліджень: етнографія та фольклор Рівненської області; краєзнавство.

ШАХМАТОВА ЛЮДМИЛА ЯКІВНА

Народилася 31 липня 1959 р. у м. Рівне. Навчалася в загальноосвітній школі № 11 м. Рівне. З 1978 по 1984 рр. навчалася в Київському державному університеті ім. Т. Г. Шевченка. З 1976 р. працює в Рівненському обласному краєзнавчому музеї: доглядач залів, науковий, старший науковий співробітник, завідувач відділу історії релігії та мистецтва.

Після реорганізації відділу – провідний науковий співробітник із питань релігієзнавства, провідний науковий співробітник відділу етнографії. Брала участь у створенні експозицій музеїв наукового атеїзму в м. Рівне та м. Березне. Автор експозицій та тимчасових виставок Рівненського обласного краєзнавчого музею. Нагороджена грамотами Рівненської обласної державної адміністрації. Теми наукових досліджень: християнські конфесії Рівненщини (історія та сучасність): формування колекції сакрального мистецтва Рівненського обласного краєзнавчого музею.

Працівники музеїв Рівненщини є авторами наукових досліджень і розвідок, які доповнюють і розширюють давню і сучасну історію та культуру регіону.

Підсумовуючи інформацію цього параграфу, потрібно підкреслити, що в ньому розглянуто далеко не всіх представників музейної сфери Рівненщини. Та й підбір кандидатур, взятий до розгляду, також є достатньо проблематичним. Не всі вони належать до одного тематичного ряду і їх внесок у розвиток музейної справи в регіоні також достатньо строкатий.

Не стала предметом нашого аналізу й організаційно-культурна діяльність відомого науковця П. Жолтовського, директора КЗ «РОКМ» О.С.Булиги, який чимало часу працював і сумісником нашої кафедри; його заступника, також педагога-сумісника нашої кафедри Т.М.Самсонюк, В.Д.Луца, ще низки помітних співробітників навіть КЗ «РОКМ» (згаданої вже Т.О.Пономарьової). Не згадані й представники інших музейних установ, зокрема Ю.М.Калітинський, що чимало років виконує обов'язки начальника відділу Управління культури і туризму Рівненської облдержадміністрації і є випускником нашої кафедри, які, поза сумнівом, зробили чималий внесок у розбудову музейної справи на Рівненщині. Саме ним фактично упорядкована вся регіональна документація.

Це можна стверджувати і про окремих представників науково-педагогічного складу кафедри івент-індустрій, культурології та музеєзнавства РДГУ, музейна сфера для яких також є предметом їхнього наукового зацікавлення. І цей ряд зауважень чи виправдовувань можна продовжувати, згадавши, що і війна РФ в Україні також не сприяла якісному науковому пошуку. Але загалом причина цьому достатньо банальна і проста; вона стала помітною вже по завершенню цієї роботи. Її сутність полягає в тому, що авторка використовувала для підготовки цього розділу в основному довідник рівненського краєзнавця Б.Столярчука та розрізнені праці інших місцевих краєзнавців, підбір персоналій якими явно потребує критичного ставлення до цього процесу і викликає чимало запитань. Так само як і критичне осмислення доробку кожного навіть наведеного у цьому переліку.

Це можна стверджувати і про додані публікації до обраного для розгляду конкретного автора, які також запозичені з цього ж видання. Вони

також не дають повного уявлення як про організаційно-культурну діяльність конкретного персонажа, так і його фаховий рівень, в і окремих випадках вони взагалі відсутні.

Узагалі проблемою регіональних видань є брак наукової коректності і критичності. Адже відсутність фахового контролю чи розгляду якості друкованих видань призводить до безлічі непорозумінь, не якісного представлення у науковому просторі тієї чи іншої особистості, явища, пам'ятки та багатьох інших недоречностей, які не сприяють якісному уявленню про наукову публікацію та постать чи процес, які взяті до розгляду. Це можна стверджувати і про сучасну регіональну публіцистику.

Могла б взяти на себе цей методичний контроль обласна бібліотека, чи творчі Спілки, однак зважаючи на наявність фактично в регіонах лише приватного друку, амбітність місцевих краєзнавців та відсутність зайвих коштів на оплату цієї роботи, контролювати цей процес майже не можливо. Адже усі друковані праці публікуються вже чимало років, як правило, в «авторській» редакції. Така ситуація засвідчує й відсутність сталих творчих контактів між Управлінням культури та туризму, як основним керівником галузі, і науково-педагогічними працівниками закладів вищої освіти, які б також могли долучитися до вирішення цього питання.

Але цей недолік (чи його усунення) може стати предметом подальшого наукового дослідження авторки вже на новому освітньо-кваліфікаційному рівні, врахувавши усе те, що вона зрозуміла, готуючи цю роботу.

ВИСНОВКИ

Проведений аналіз фахової літератури, джерельної бази наукового пошуку, власний досвід навчання на Освітній програмі I (бакалаврського) рівня спеціальності 027 «Музеєзнавство. Пам'яткознавство» Рівненського державного гуманітарного університету засвідчив наступне.

У Рівненській області нині функціонує тринадцять державних музейних закладів: Рівненський обласний краєзнавчий музей, Державні історико-культурні заповідники міст Дубна та Острога, Національний історико-меморіальний заповідник «Поле Берестецької битви», Культурно-археологічний центр «Пересопниця» та вісім районних музеїв різного профілю (Березне, Володимирець, Дубровиця, Зарічне, Корець, Костопіль, Млинів, Радивилів).

До складу Рівненського обласного краєзнавчого музею входять літературний музей Уласа Самчука, який знаходиться у м. Рівному, а також Сарненський історико-етнографічний музей, який останнім часом є окремим структурним музейним підрозділом. Складовою частиною Державного історико-культурного заповідника м. Острога є краєзнавчий музей, музей книги та друкарства, літературно-меморіальний музей Миколи Островського в с. Вілія. Один із наймолодших державних музеїв області – Володимирецький історичний, має два відділи Музей історії вузькоколійної залізниці та Поліського краю (с. Антонівка) та Поліський літературний музей (с. Городець). Усі ці музейні заклади включені до туристичних дестинацій, повною мірою демонструючи потенціал регіональної культурної спадщини.

У рівненському та острозькому музейних закладах функціонують постійно діючі виставки. Це, відповідно, – Музей бурштину та Нумізматично-фалеристична колекція, які також є предметом зацікавлень багатьох відвідувачів із інших країн..

В області також працює сто дев'яносто чотири громадські музеї, з яких двадцять чотири мають звання «Народний». Усі вони комплектують,

зберігають, вивчають історичні, мистецькі, природничі матеріали, пов'язані з минулим та сучасним рідного краю. Музеї представляють у своїх експозиціях пам'ятки матеріальної і духовної культури, а також проводять освітянську та широку популяризаторську діяльність. Майже всі музеї обласного та районних центрів регіону активно співпрацюють із загальноосвітніми навчальними закладами, постійно залучаючи дітей до вивчення історичного минулого та сьогодення регіону. Програма цієї співпраці затверджена обласною радою.

Загалом історія музейної справи у нашому краї нараховує понад сто років. За цей історичний час було зібрано велику кількість старожитностей, створено різноманітні експозиції, які відвідували чим переглянули не лише місцеві поціновувачі старовини, але й гості нашої землі, серед яких чимало іноземних громадян. Музеї краю стали важливими центрами й науково-дослідної та популяризаторської діяльності.

Нами було досліджено новітні тенденції в діяльності музейних установ Рівненщини. У процесі цього дослідження було встановлено, що практично кожним музеєм краю ведеться значна пошукова діяльність, за результатами якої постійно оновлюються і поглиблюються їхні колекції; організується також власний пошук й інноваційних форм екскурсійного обслуговування, про що свідчить відповідна статистика.

При їх розробці (виявленні) необхідно враховувати існуючі і доступні музею ресурси і технології, рівень підготовки екскурсантів, їхні інтереси, вивчати їхні запити і потреби, забезпечуючи зворотний зв'язок «музей-відвідувач», а також диференційовано підходити до організації, змісту, методиці підготовки і проведення екскурсій для різних вікових і соціальних груп.

Музей регіону, незважаючи на відносно застарілу матеріально-технічну базу, й надалі залишається привабливою структурою для усіх соціально-демографічних груп населення.

Для подальшого якісного розвитку музейної справи на Рівненщині

треба затвердити програму розвитку музейної справи краю, мета якої – зміцнення матеріально-технічної бази музеїв та забезпечення збереження історико-культурної спадщини.

Серед основних завдань даної програми – забезпечення соціально-економічних та правових умов для ефективної діяльності музеїв, історичних пам'яток та інших цінних культурних об'єктів; підтримка і розвиток самої мережі музеїв; забезпечення підготовки та підтвердження кваліфікації музейних кадрів, їх правовий та соціальний захист; сприяння формуванню сучасної інфраструктури музейної справи; впровадження у діяльність музеїв сучасних інформаційних технологій; створення новітньої реставраційної бази, оснащення музеїв сучасними науково-дослідними та реставраційними матеріалами тощо.

Важливого значення в нинішніх умовах набуває кадрова проблема працюючих, адже переважна більшість фахівців музейних установ Рівненщини, як і України загалом – люди старшого віку, які, хоча й мають великий досвід практичної діяльності за фахом, утім у сучасних суттєво змінених умовах уже слабо орієнтуються у новітніх технологіях, не виявляють особливої активності стосовно впровадження інтерактивних форм. До цього не стимулює їх і фінансовий еквівалент діяльності. А відтак у цій сфері, як і по фактично усіх галузях країни, потрібно розробити нову систему оцінки праці сучасного фахівця, яка б стала дієвим механізмом для подальшого стимулювання професійної діяльності. Потребує удосконалення й мережа закладів підвищення кваліфікації працюючих у галузі.

Досліджено організаційно-культурну діяльність найбільш відомих музейних фахівців Рівненщини, виявлено їх внесок до історії вивчення регіону та розширення уявлення про потенціал цієї мережі.

У даному розділі (параграфі) акумульовано відомості про людей, які все життя присвятили музейній справі, зокрема й дослідженню Рівненського Полісся та Волині і завдячуючи яким музейна справа на Рівненщині сформувалася у самодостатній напрям. Утім, навіть вищенаведений перелік

фахівців засвідчує, що цей список далеко не повний і не відображає загалом ситуацію в галузі, підкреслюючи таким чином думку про те, що у галузі культури загалом уже давно назріли реформи, власне, фахової діяльності, розробка критеріїв її оцінки та перспектив подальшої організації.

Тож лише переведення цієї сфери на вагоме теоретичне підґрунтя, включення мущею до перспективної інфраструктури регіону допоможе і галузі культури, і музейній практиці зокрема сформувати критичну масу фахівців, здатних започаткувати ґрунтовні зміни в галузі і перетворить регіональний музей не лише на притягальний центр туризму, але й суттєвий чинник покращення духовної культури нації, поповнення місцевих бюджетів тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ТА ДЖЕРЕЛ

1. Булига О. Музейна справа в Рівному. Погляд у минуле. Сучасні проблеми та перспективи. *Наук. зап. Рівнен. обл. краєзнавчого музею. Вип. IV*, Рівне, 2006. С. 9-22.
2. Бухало Г. Рівненський обласний краєзнавчий музей. 1963-2006 рр. *Наук. зап. Рівнен. обл. краєзнавчого музею. Вип. IV*. Рівне, 2006. С. 16-23.
3. Булига О. Творці музейного дивосвіту. *Наук. зап. Рівнен. обл. краєзнавчого музею. Вип. 2*. Рівне, 2005. С. 39-43.
4. Бельський Г. В., Демчик В.В. Чарівне царство мінералів. Луцьк : Ініціал; Ред.-вид. від. «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2000. 48 с.
5. Бондаренко Г. В. Створення і діяльність регіональних музеїв Волині та їхня роль у збереженні пам'яток (1939 р. – початок ХХІ ст.). *Замосцько-Волинські музейні зошити: матеріали наук. конф. / ред. П. Кондрацюк. Замосць : GAUDIUM, 2006/2007. Т. IV. С. 191-217.*
6. Белов В. Музею історії кіно – бути! *Луцький замок. 2007. 27 груд.* С. 4.
7. Виткалов С.В. Рівненщина: культурно-мистецький потенціал в парадигмах сучасності: монографія. Рівне : ПП ДМ, 2012. 416 с.
8. Виткалов С.В., Бояр Н.М. Регіональні культурні практики в діяльності музеїв Рівненщини. *Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку: наук. зб. Вип. 27 (культурологія)*. Рівне : РДГУ, 2018. С. 113-118.
9. Волинський музейний вісник: Законодавчі та нормативні засади діяльності музейних закладів / управління культури і туризму Волин. ОДА; Волин. краєзн. музей; каф. документознавства і музейної справи ВНУ ім. Лесі Українки; упоряд. А. Силюк. Луцьк, 2010. Вип. 1. 350 с.
10. Грабинська Л., Хмелярська Л. Розвиток музейної справи в закладах освіти Волинської області. Минуле і сучасне Волині та Полісся. Волин. обл. організація Нац. спілки краєзнавців України. *Матеріали до відзначення 20-річчя від часу створення. Спец. вип. Луцьк, 2009. С. 234-237.*

11. Данильчук Г. Рівненський музей у роки німецької окупації 1941-1944 рр. *Наук. зап. Рівнен. обл. краєзнавчого музею*. Вип. IV. Рівне, 2006. С. 24-29.
12. Мушировський В.М. Сторінки історії музею. *Наук. зап. Рівнен. обл. краєзнавчого музею*. Вип. I. Рівне, 2016. С. 7-11.
13. Маслай Г. С. Про створення волинського музею освіти. *Минуле і сучасне Волині. Краєзнавство: історія, здобутки, перспективи. Тези доп. та повідомлень II регіональної «Велика Волинь» і VI обл. історико-краєзнавчої конф.*, 8-10 жовт., 2012 р. Луцьк. 2012. С. 60–62.
14. Леонова Л., Кожушко Н. Історія будинку по вул. Драгоманова, 19 мовою архівних матеріалів (Описи архівних фондів). *Наук. зап. Рівнен. обл. краєзнавчого музею*. Вип. 2. Рівне, 2015. С. 63-66.
15. Луц В., Морозова О. Рівненський обласний краєзнавчий музей 1940-1941 рр. (за документами Державного архіву Рівненської області). *Наук. зап. Рівнен. обл. краєзнавчого музею*. Вип. XIII. Ч. 2. Рівне, 2015. С. 169-187.
16. Луц В., Леонова Л. Рівненський обласний краєзнавчий музей в період Другої світової війни (1941-1944) (За документами Державного архіву Рівненської області). *Наук. зап. Рівнен. обл. краєзнавчого музею*. Вип. XVI. Рівне, 2018. С. 169-186.
17. Прищепа О. Періодичні видання початку ХХ ст. про діяльність музею Рівненського сільськогосподарського товариства. *Наук. зап. Рівнен. обл. краєзнавчого музею*. Вип. IV. Рівне, 2006. С. 11-15.
18. Про затвердження переліку музеїв, в яких зберігаються музейні колекції та музейні предмети, що є державною власністю і належать до державної частини Музейного фонду України. Постанова Кабінету Міністрів України № 209 від 2.02.2000 р. *Волин. музейний вісник: Законодавчі та нормативні засади діяльності музейних закладів / управління культури і туризму Волин. ОДА; Волин. краєзн. музей; каф. документознавства і музей. справи ВНУ ім. Лесі Українки; упоряд. А. Силук. Луцьк, 2010. Вип. 1. С. 129–138.*

19. Про затвердження переліку музеїв, що перебувають у віданні підприємств, установ та організацій, де зберігаються музейні колекції та музейні предмети, що є державною власністю і належать до державної частини Музейного фонду України. Постанова Кабінету Міністрів України № 1766 від 29.11.2000 р. *Волинський музейний вісник: Законодавчі та нормативні засади діяльності музейних закладів / упр-ня культури і туризму Волин. ОДА; Волин. краєзн. музей; каф. документознавства і музей. справи ВНУ ім. Лесі Українки; упоряд. А. Силюк. Луцьк, 2010. Вип. 1. С. 130–131.*

20. Регіональна програма розвитку культури, мистецтва і туризму у Волинській області на 2011–2015 роки. Луцьк, 2011. 38 с.

21. Резолюція громадських слухань «Про стан музейної справи в області». Рішення обласної ради від 27.08.2010 р. № 42/26. *Волинський музейний вісник / Управління культури і туризму Волин. ОДА; Волин. краєзн. музей; каф. документознавства і музей, справи ВНУ ім. Лесі Українки; упоряд. А. Силюк, Є. Ковальчук. Луцьк, 2010. Вип. 2. С. 154–160.*

22. Рутинський М. Й., Стецюк О.В. Музеєзнавство Рівненщини: Навч. посіб. Київ: Знання, 2008. 428 с.

23. Силюк А. Перший круглий стіл «Музей як науково-дослідний та культурно-освітній заклад». *Волин. музейний вісник. Вип. 2. / Управління культури і туризму Волин. ОДА; Волин. краєзн. музей; каф. документознавства і музей. справи ВНУ ім. Лесі Українки; упоряд. А. Силюк, Є. Ковальчук. Луцьк, 2010. С. 3-9.*

24. Філатенко А. Як занапали і розікрали народний музей. *Волинь. 2004. 16 листоп. С. 3.*

25. Шлапак Л. Рівненський обласний краєзнавчий музей. Сторінки історії (1944-1975 рр.). *Наук. зап. Рівнен. обл. краєзнавчого музею. Вип. XVI. Рівне, 2018. С. 187-190.*

26. Шахматова Л. Музейний літопис (директорат та завідувачі фондами в 1944-1985 рр.). *Наук. зап. Рівнен. обл. краєзнавчого музею. Вип. IV. Рівне, 2006. С. 29-38.*

27. Юрчук О. Музейний літопис – 2016-2017. Багатоаспектність музейної діяльності. *Наук. зап. Рівнен. обл. краєзнавчого музею*. Вип. XVI. Рівне, 2018. С. 152-168.

28. Якименко М. У музей...по здоров'я. *Голос України*. 2005. 8 листоп. С. 22.

29. Яцечко Т. Історія та сьогодення Музею археології ВНУ імені Лесі Українки. *Волин. музейний вісник*. Вип. 2 / Управління культури і туризму Волин. ОДА; Волин. краєзн. музей; каф. документознавства і музей. справи ВНУ ім. Лесі Українки; упоряд. А. Силюк, Є. Ковальчук. Луцьк, 2010. С. 23-26.

30. Музейні фахівці Рівненщини. Серія «Дослідники Рівненського краю». Режим доступу : <http://libr.rv.ua/data/library/img/30.pdf>

31. Рівненський обласний краєзнавчий музей. Режим доступу: <http://museum.rv.gov.ua/istoriya-muzeyu/>